

AKADEMİK-US

Artvin Çoruh
Üniversitesi
İlahiyat Araştırmaları
Dergisi
Yıl: 2017, Cilt:1, Sayı:2
Sayfa:27-62
e-ISSN: 2602-3253

Artvin Coruh University
Journal of Theological
Researches
Year: 2017, Vol:1, Issue:2
Pages:27-62
akademikus.artvin.edu.tr

جامعة أرتوين جوروه
مجلة بحوث الإلهيات
السنة: ٢٠١٧، الجلد: ١،
العدد: ٢
الصفحة:27-62
p-ISSN:2587-0750

Son Dönem Osmanlı Ulemasından Gürcizâde Ahmed Efendi One of the Late Ottoman Scholars Gurcizade Ahmed Efendi

من العلماء العثمانيين الذين عاشوا في أواخر العهد العثماني: قورجي زاده أحمد أفندي

Süleyman GÜR

Karadeniz Teknik Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Trabzon, Türkiye

ORCID:
0000-0002-7515-136X

Yrd. Doç. Dr.
Süleyman GÜR
e-mail:
suleymangur@
ktu.edu.tr

Makalenin:
Geliş Tarihi:
25.09.2017
Kabul Tarihi:
07.12.2017
Elektronik Yayın
Tarihi:
14.12.2017

Özet

Gürcistan'dan göç edip Trabzon'un Of-Çaykara bölgesine yerleşen bir aileye mensup olan Gürcizâde Ahmed Efendi, Osmanlı'nın son döneminde yetişen alimlerden biridir. Yöredeki hocalardan ilim tahsil etmiş, çeşitli medreselerde müderrislik yapmış ve çok sayıda talebe yetiştirmiştir. Ayrıca irşad hizmetlerinde de bulunmuştur. Bu çalışmada onun Of sahili ile Bayburt şehri arasında kalan bölgede geçen hayat hikayesi ana hatları ile ele alınacak, tahsil hayatı, ilmi kişiliği, eğitim faaliyetleri, icâzetnâmeleri, kütüphanesi, görev yaptığı medreseler konusunda daha detaylı bilgiler verilecektir.

Abstract

Gürcizade Ahmed Efendi, who belongs to a family emigrated from Georgia and settled in the Of-Çaykara region of Trabzon, is one of the scholars of the Ottoman period. He has collected knowledge from scholars in this region, has been a profesor in various medreses and he has taught many students. In addition, he has also made religious activities. In this study, the story of his life in the region between Of beach and Bayburt city will be examined. Especially more detailed information will be given about college life, scholarly personality, educational activities, diplomas, library, schools that he works.

Keywords: Trabzon, Of, Gurcizade, Ahmed Efendi.

المخلص

ينتمي قورجي زاده أحمد أفندي إلى عائلة هاجرت من جورجيا واستقرت في منطقة أوف – تشايقرة التابعت لمدينة طرابزون. وهو من العلماء الذين نشأوا في أواخر العهد العثماني. وقد أخذ العلوم من أساتذة منطقته، وصار أستاذاً وعمل في المدارس المختلفة، وقد درس عدداً كبيراً من الطلاب. وبالإضافة إلى ذلك عمل في الإرشاد. وهذه المقالة تتكلم بإيجاز عن قصة حياته التي قضاها بين ساحل أوف ومدينة بابيورت، وتفضّل في تحصيله العلمي ومنهجه العلمي وفعالياته العلمية، وشهاداته العلمية ومكنته والمدارس التي عمل فيها.

الكلمات المفتاحية: طرابزون، أوف، قورجي زاده، أحمد أفندي.

* Makale araştırmacının, "Osmanlı Dönemi Of Ulemasından Zenolu Müderris Gürcizâde Ahmed Efendi ve Evrâk-ı Metrûkesi", adlı eserinden üretilmiştir.

Giriş

Trabzon'un Of-Çaykara yöresi, özellikle Osmanlı döneminin son üç asrı ile Cumhuriyet'in ilk yıllarında, dinî ilimler sahasında memleketin diğer bölgelerine nispetle daha ileri bir düzeydeydi. Burada zamanın yüksek tahsil kurumları olan onlarca medrese kurulmuştu. Yüzlerce müderrisin görev yaptığı bu medreselerde binlerce talebe okumaktaydı. Bu talebelerden bir kısmı mezun olduktan sonra ülkenin çeşitli yerlerinde farklı kademelerde görev yaparken bir kısmı da müderrislik payesini alarak bu ilim-irfan merkezlerinde tedris faaliyeti ile meşgul olmaktadır. Yörenin kültür seviyesini ortaya koymak bakımından şu bilgilerin aktarılması uygun olacaktır.

1869 tarihli Trabzon Vilayet Salnamesi'ne göre, Trabzon Merkez Sancağında toplam 615 okul vardı ve bunların yaklaşık dörtte birine tekabül eden 191'i, Sancağın en kalabalık yeri olan Of'ta (şimdiki Of, Çaykara, Dernekpazarı ve Hayrat ilçeleri) bulunmakta idi. Aynı salnameye göre bütün vilayette bulunan 397 medresenin 350'si yalnız Of'ta, 11'i Trabzon merkez ilçede, 11'i Vakıfkebir'de, 1'i Akçaabat'ta, 8'i Sürmene'de, geri kalanlar ise diğer kazalarda idi.¹ Bu sayıma göre vilayetteki medreselerin yaklaşık %90'ı Of'ta bulunmaktaydı. Aynı şekilde 2364 öğrenci ile tüm öğrencilerin %70'ine sahipti. 1914 yılına ait İstanbul Şeyhülislâmlık arşivlerinde Of'ta 69 medrese, 69 müderris ve 1490 öğrenci olduğu belirtilmektedir. Hâlbuki Trabzon dahil olmak üzere tüm kazalarında toplam 8 medrese vardı. Bütün bu veriler, bölgenin son derece önemli bir ilim merkezi olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.²

Bu ilmî birikimi sağlayan medreselerin müfredatı, günümüzde sosyal bilgiler alanındaki birden fazla fakültenin lisans programını kapsayacak nitelikteydi. Söz konusu medreselerde dinî ilimlerle ilgili olarak Tefsir, Hadis ve Kelam'la ilgili kitaplar okunuyor, Mantık, Felsefe ve Coğrafya ile ilgili eserler baştan sona kadar mütalaa ediliyordu. Üstelik bu eserler, çoğunlukla hoca ve talebeleri tarafından baştan sona yazılarak bu eğitim devam

¹ *Trabzon Vilayet Salnamesi (İl Yıllığı)*, 1286/1869, s. 70-71.

² Albayrak, Haşim, *Oflu Hoca Kavramını Oluşturan Din Adamları*, Sahaflar Kitap Sarayı, İstanbul, 2008, s. 48-49.

ettiriliyordu. Bunun yanında Osmanlı'da yürürlükte olan hukuk, İslâm Hukuku olduğu için hukuk tahsili de yapılıyordu. Ayrıca ilim talebeleri iki yabancı dili (Arapça ve Farsça) üst seviyede öğreniyordu. Dolayısıyla buralarda okuyan öğrenciler dil, edebiyat, din ve hukuk alanında tam donanımlı bir şekilde eğitimlerini tamamlayıp diplomalarını (icâzetnâme) alıyor ve bu diplomalarla devlet kademelerinde müderrislik, müftülük, kadılık gibi önemli görevlerde bulunuyorlardı. Medreseler bir anlamda günümüzdeki ilahiyat ve hukuk fakülteleri gibi işlev görüyor, bölgenin sosyal ve kültürel yönden gelişmesine katkı sağlıyorlardı.³

Solaklı ve Baltacılı Vadisi'nin yamaçlarına kurulmuş dağ ve orman köylerinde, bu denli yüksek sayıda medresenin kurulabilmiş olması, ayrıca araştırılması gereken bir konudur. Aynı dönemlerde İslâm dünyasında herhangi bir kaza veya köyde bu kadar medresenin bulunup bulunmadığı sorulmaya değerdir. Bu medreselerde binlerle ifade edilen öğrencinin öğrenim gördüğü düşünüldüğünde yöre halkının ilme, eğitim-öğretime ne kadar önem verdikleri anlaşılabilir olur. Trabzon'un İngiliz Konsolosu W. G. Palgrave, "Of'taki kadar çok sayıda molla ve müftüye, Anadolu'nun hiçbir yerinde rastlanmaz" ifadesine yer vermektedir. Bu bilgiyi aktaran Michael E. Meeker de aynı kanaati paylaşmaktadır. Bütün bunlar göstermektedir ki yörede binlerce seçkin âlim yetişmiş, ciddi bir entelektüel birikim vücut bulmuştur. Bu âlimler ülkemizin pek çok yöresinde görev yapmış olup, "Of Uleması" ve "Of lu Hocalar" adıyla ün yapmışlardır.⁴

Bunlardan biri de eğitimini yöredeki bu müesseselerde tamamladıktan sonra ömrünü ilme ve talebe yetiştirmeye adanmış dönemin âlimlerinden Zenolu müderris Gürcizâde Ahmed Efendi'dir. Aşağıda onun hayatından bazı kesitler sunulacaktır.

---

³ Yıldız, Kemal, "1700 ve 1800'lü Yıllarda Çaykara'nın İlmî ve Kültürel Atmosferini Gösteren Bir Örnek (Çaykaralı Numanzâdeler)", *Çaykara'nın Manevî ve Kültürel Değerleri Sempozyumu-1 Bildiriler Kitabı*, Eser Ofset, Trabzon, 2002, s. 457-67.

⁴ Günaydın, Mehmet, "Of Medreselerinin Tarihi Fonksiyonelliğine Bakış", *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Kahramanmaraş, 2008, sy. 12, s. 101-136.

A. Ana Hatları İle Hayat Hikâyesi

Gürcizâde Ahmed Efendi, 1258/1843⁵ yılında Trabzon vilayetinin Of kazasının Zeno⁶ köyünde doğdu. Adı, bazı kayıtlarda sadece Ahmed Efendi olarak geçerken, çoğunlukla Gürcizâde Ahmed Efendi, İslâmî ilimler icâzetnâmesinde Ahmed Rahmi b. Mustafa, aileye intikal eden bir kısım evrakta ise Gürcizâde Ahmed Hilmi Efendi olarak geçmektedir. Babası Mustafa Efendi (Koç Mustafa), annesi Ayşe Hanım'dır. Ahmed Efendi Funduka Hanımla evli olup bu evlilikten Muhammed, Ali, Sâlih ve Hanife adında 4 çocuğu olmuştur.

Gürcizâde Ahmed Efendi'nin nesli "Gür" soyadını taşımakta olup büyük çoğunluğu Zeno'da (Akköse-Dernekpazarı) dedelerinin mülkünde ikamet etmeye devam ederken, bazıları Bafra'nın Elifli köyüne göç etmişlerdir. Ahmed Efendi'nin vefatından sonra neslinden gelenler aile adı olan "Gürcüoğulları"nın yanı sıra "Efendiler" şeklinde de anılır olmuşlardır. Ahmed Efendi'nin dedesi Mehmet Efendi ve iki

---

⁵ Bu bilgi Of Nüfus Müdürlüğü'nden geçmişe dönük aldığımız nüfus kayıt örneğinden alınmıştır. Hata ihtimali mevcuttur. Nitekim ailedeki başka kimselerle alakalı bazı tarihlerin hatalı olduğu çok açıktır. Ahmed Efendi bazı rivayetlere göre bu tarihten birkaç sene önce doğmuştur.

⁶ Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde birtakım karışıklıkları önlemek gayesiyle Ahmed Efendi'nin doğum yeri olan Zeno Köyü ile ilgili şu bilgilerin aktarılması uygun olacaktır. Zeno, Osmanlı dönemi ile Cumhuriyet'in ilk yıllarında Of'a bağlı bir köy iken 01.01.1948 tarih ve 5071 sayılı yasa ile Çaykara ilçe olunca Of'tan ayrılıp Çaykara'nın bir mahallesi haline gelmiştir. 1948 yılında Zeno Köyü iki muhtarlık olarak yapılandırılmıştır. Zeno'nun ortasından geçen Aksilisa deresinin bir tarafında kalan bölgeye, derenin adına bağlı kalarak Zeno Akköse, diğer tarafında kalan bölgeye Zeno Ulucami adı verilmiştir. 1948 yılından önce Of'a bağlı bir bucak olan Kondu 01.01.1948 tarih ve 5071 sayılı yasa ile Çaykara ilçe olunca onun bir mahallesi haline gelmiş ve 27.02.1949 tarihinde ise Dernekpazarı adı ile yeniden bucak olmuştur. 1960 yılında yapılan düzenlemelerde Zeno Akköse ve Zeno Ulucami adlarının başındaki Zeno sözcüğü kaldırılmıştır. Köylerin adı Akköse Köyü ve Ulucami Köyü olarak kayıtlara geçmiştir. Dernekpazarı 20 Mayıs 1990 tarih, 3644 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan TBMM kararıyla ilçe olmuştur. Şu anda ise, Ulucami Köyü Çaykara'nın, Akköse Köyü ise Dernekpazarı'nın bir mahallesi olarak kayıtlardadır.

(<http://www.dernekpazari.gov.tr/yerelkuruluslar/koyler/akkose-koyu/>, Erişim Tarihi, 08.09.2016).

kardeşi tahminen 1750'li yıllardan sonra⁷ Osmanlı Devleti'nin iskan politikaları doğrultusunda ya da başka bir nedenle Gürcistan'dan gelerek bölgeye yerleşmişlerdir. Aile, "Gürcüoğulları" lakabını buradan almaktadır. Üç kardeş, ilk olarak Of'un merkezindeki bir bölgeyi vatan edinmişlerdir.⁸ Fakat sahilin rutubetli havasına intibak edememişler, yaz mevsiminde hastalıklar da baş gösterince buradaki topraklarını terk ederek Zeno (Ulucami-Çaykara) köyünün Vanlar mevkiinde konaklamışlardır. Bir süre burada kaldıktan sonra iki kardeş Zeno (Akköse) köyündeki şimdiki yerlerine yerleşmişlerdir. Kardeşlerden biri ise köyün Lişako mahallesinde kalmış, erken yaşta vefat etmiş ve burada defnedilmiştir. Sülaleye mensup olanlar günümüzde Akköse (Dernekpazarı-Trabzon), Elifli (Bafra-Samsun), Tacirek (Yedigözel-Bayburt), Ağunsos (Çayırözü-Bayburt) köyleri ile Bursa, İstanbul, Trabzon ve Samsun gibi şehirlerde yaşamakta olup, Gür, Güriş, Gürbüz, Güryaldız ve Gökdemir soyadlarını taşımaktadırlar.

Gürcistan'dan göç eden bu üç kardeşin yalnız olmadıkları, muhtemelen akrabaları olan bir gurubun içerisinde geldikleri, diğerlerinin Ogene (Karaçam-Çaykara) ve Holo (Taşçılar-Dernekpazarı) gibi yörenin değişik köylerine yerleştikleri, hatta ilk dönemlerde karşılıklı ziyaretleştikleri nakledilmektedir. Günümüzde Ogene'de ve Holo Taşçılar mahallesinde hâlâ

---

⁷ Aile kabristanlığındaki mezar taşları üzerinde yapılan incelemede üzerinde kitabe bulunan en eski mezarın 1306 yılında vefat eden Gürcüoğlu Ahmed Ağa'ya ait olduğu tespit edilmiştir. Gerçi sonradan yazıldığı belli olan bu kitabede tarih 1206 olarak kaydedilmiştir. Ancak bunun Arapçadaki iki ve üç rakamlarının benzerliğinden kaynaklanan bir yanlışlıktan dolayı böyle yazıldığı anlaşılmaktadır. Zira elimizde bulunan hicri 1284 ve 1291 tarihli iki senette şahit olarak Ahmed Ağa'nın adı ve mührü yer almaktadır. Ayrıca Rumi 1326 tarihinde Ahmed Ağa'nın kızları Şenuka ve Altuna adına düzenlenen bir belge bulunmaktadır. Onun kızlarının kendisinden 120 yıl sonra yaşıyor olması gerçeklerle bağdaşmamaktadır. Bütün bunlar onun vefat tarihinin 1206 değil 1306 olduğunu göstermektedir. Ahmed Ağa, Ahmed Efendi'nin amcasının oğludur. Dolayısıyla babalarının ve dedelerinin mezarları da burada olmalıdır. Ancak mezarlıktaki eski taşlar yazısız olduğundan onların yeri bulunamadığı gibi daha eski bir tarihe de tesadüf edilememiştir. (Gür, Süleyman, *Osmanlı Dönemi Of Ulemasından Zenolu Müderris Gürcizâde Ahmed Efendi ve Evrâk-ı Metrûkesi*, Hayat Akademi, Ankara, 2016, s. 13).

⁸ Of'tan Çaykara yönüne giderken ilçenin çıkışında, Solaklı Deresi'nin karşısındaki bu yer bugün hala "Gürcoğun Boğazı" diye anılmaktadır.

“Gürcüoğlu” diye anılan ailelerin bulunması da bu rivayeti destekler niteliktedir. Gürcistan’dan gelen bu topluluğun tam olarak ne zaman, nereden, nasıl ve hangi gerekçelerle göç ettiklerine, geldikleri yerde akrabalarının olup olmadığına, aslen Gürcü mü yoksa vaktiyle Gürcistan’a yerleşen Türkmenlerden mi olduklarına dair herhangi bir malumat bulunmamaktadır. Ancak tarihçilerin verdikleri bilgiler dikkate alındığında⁹ asırlar önce Orta Asya’dan Gürcistan’a göç edip burayı vatan tutan Kuman/Kıpçak Türklerinden olmaları daha kuvvetli bir ihtimal olarak görünmektedir. Soyağacında ilk gelenler de dahil hiçbir Gürcü ismin bulunmaması da bu noktada dikkat çekicidir. Göç ettiklerinde evli olup olmadıkları, yanlarında eşlerinin bulunup bulunmadığı, Gürcistan’da çocuklarının olup olmadığı da bilinmemektedir. Aile bireyleri Gürcüce’yi kuşaktan kuşağa aktaramamışlar ve erken dönemlerde unutmışlardır. Bu durum yerleştikleri bu yeni topraklarda yakınlarında başka Gürcüce bilenlerin bulunmamasına ve muhtemelen hanımlarının da Gürcüce bilmemesine bağlanabilir. Göç eden bu üç kardeşin İslâm’ı iyi bildikleri hatta namaz kılınacağı zamanlarda imamete geçirildikleri de anlatılmaktadır.¹⁰

Gürcistan’dan göç ettikleri bölge tam olarak bilinmemekle birlikte yüksek kesimlerinde yaşadıkları ve hayvancılıkla uğraştıkları rivayet edilmektedir. O dönemlerde, sahil kesimi ve alçak bölgeler, sıtma gibi bazı hastalıkların yaygın olduğu, sağlığa pek elverişli olmayan, havası ağır yerlerdi. Bunun bir uzantısı olarak yeni vatanlarında da hep hayvancılığa elverişli olan yüksek kesimlerde yaşamayı tercih etmişler ve bu mesleği devam ettirmişlerdir. Kısa zamanda Ancumah meziresi ile Haldizen (Demirkapı), İpsil (Arpaözü), Yente (Çayıroba) gibi dağ köylerinden ve yaylalardan hatta Bayburt’tan bol miktarda mülk ve arazi edinmişlerdir.

Gürcizâde Ahmed Efendi’nin hayat hikâyesi hakkında tafsilatlı bilgiler bulunmamakla birlikte, eldeki belgelerden

---

⁹ Bkz., Öksüz, Hikmet-Altunbay, Mustafa, “Tarihi Seyir İçinde Çaykara”, *Çaykara’nın Manevi ve Kültürel Değerleri Sempozyumu-1 Bildiriler Kitabı, Eser Ofset, Trabzon 2002*, s. 17-44.

¹⁰ Gür, *Osmanlı Dönemi Of Ulemasından Zenolu Müderris Gürcizâde Ahmed Efendi*, s. 13-14.

hareketle onun hayat serüveninin Of sahili ile Bayburt şehri arasında kalan bölgede cereyan ettiği söylenebilir. Zira o, medrese tahsilini H. 1292'de (1877-78) Kalanas (Çalışanlar-Dernekpazarı) medresesinde tamamlayarak İslâmî ilimler sahasında icâzet almış ve müderrisliğe tayin olmuştur. Bir taraftan Zeno, Mavran (Fındıkoba/Of) ve Samri (Ağaçseven/Of) gibi köylerde imamlık ve müderrislik yaparak çok sayıda talebe yetiştirirken diğer taraftan da Gümüşhânevî'nin halifelerinden Kondulu (Dernekpazarı-Trabzon) Yusuf Şevki Efendi (1840-1904) ve Vardalı (Güneyce-Rize) Şeyh Osman Niyazi Efendi (1828-1909) ile irtibat kurarak irşad hizmetlerinde bulunmuştur.

Gürcizâde, eğitim ve irşad faaliyetlerinin yanında küçükbaş hayvan yetiştiriciliği ve onlardan elde edilen ürünlerin ticareti ile de meşgul olmuştur. Bir manada buna mecburdur da. Zira kendi ailesine bakmakla yükümlü olduğu gibi 6 yetim yeğenin de geçimini üstlenmiştir. Ancak onun bu ticari faaliyetleri hiçbir zaman kendisini ilimden alıkoymamıştır. Anlatıldığına göre hayatının son dönemlerinde, evinde bulunduğu sıralarda bile kırka yakın öğrenci gelip kendisinden ders almaktaydı.

Kütüphanesinden günümüze intikal eden, *Mecmeu'l Enhur fi Şerh-i Mülteka'l-Ebhur* adlı kitabın muhafaza sayfasına düşülen notlardan anlaşıldığına göre Gürcizâde Ahmed Efendi, R. 4 Teşrinisâni 1324 Salı gecesi 65 yaşında dâr-ı bekâya irtihal etmiştir. (Bu tarih, H. 22 Şevval 1326, M. 17 Kasım 1908'e tekabül etmektedir). Yine aynı notlardan öğrendiğimize göre eşi Funduka Hanım ise R. 14 Nisan 1346'da (1930) 96 yaşında iken vefat etmiştir. Gürcizâde'nin kabri, köyündeki aile mezarlığında, şu an metruk halde bulunan mahalle camiinin hemen üst tarafındadır. Vefatından kısa bir süre sonra talebeleri köyün Kutığaya (Kutu Kaya) mevkiinde bulunan yumuşak kayadan bir miktar taş çıkartmışlar, o taşları işlemişler, sırtlarında taşıyarak kabrinin bulunduğu yere getirmişler ve hocaları için kesme taştan mütevazi bir türbe inşa etmişlerdir. Zamanla taşların arası açılmaya başlayınca oğlu Salih Efendi mezarın orjinalini hiç bozmaksızın küçük demir kelepçelerle taşları birbirine bağlamış ve günümüze ulaşmasını sağlamıştır. Mezar taşının çevirimyazısı şöyledir:

Hüve'l-Bâkî
İrcî'î emrine lebbeyk deyüp öldü bu zât
Yetmişe nâ-vâsıl iken vâsıl-ı firdevs-i berîn¹¹
Eyleyüp ruhunu müstağrak-ı rahmet her î
Kabrini ravza-i cennet ide Mevlâ âmîn
Fuhûl-i ulema-i benânîden¹²
Ve silsile-i tarîk-i Nakşibendiyye'den
Gürcizâde eş-Şeyh el-Hâc Ahmed Efendi'nin
Ruh-ı pür-fütûhlarına el-fâtîha.
Fî 4 Teşrinisâni sene 1324
(22 Şevval 1326/17 Kasım 1908)

Mezar taşındaki kitabe, Gürcizâde'nin hayatını aydınlatma noktasında bizim en önemli kılavuzlarımızdan biri olmuştur. Zira burada yazılı olan ifadelerden 70 yaşına ulaşmadan vefat ettiği, dönemin seçkin alimleri arasında yer aldığı, Nakşibendî tarikatına mensup olduğu, hac ibadetini yaptığı anlaşılmaktadır. Bu bilgilere göre, adı H. 1326 yılı Recep ayında Varda'da (Güneyce/Rize) halvete girenler listesinin 4. sırasında¹³ kayıtlı bulunan Ahmed Efendi, halvetten kısa bir süre sonra vefat etmiştir.¹⁴

B. Tahsil Hayatı ve İlmi Kişiliği

Gürcizâde'nin ilk tahsilini ne zaman, nerede, kimlerden yaptığı bilinmemektedir. Bu konuda aileden intikal eden sözlü bilgiler de sınırlıdır. Onu tanıyanlar ya da hayatı hakkında tafsilatlı bilgi sahibi olanlar da vefat etmişlerdir. Ancak daha sonraki tahsil hayatına dair elimizde bazı belgeler bulunmaktadır. Bu belgelerin en önemlisi H. 1292 (1878) yılında 35 yaşında iken mezun olduğu Kalanas Medresesi'nden (Çalışanlar-Dernekpazarı) aldığı ilmî icâzetnâmesidir. Bu icâzetnâmeden anlaşıldığına göre hocası Haşemenzâde Ahmed Efendi'dir.¹⁵ Söz konusu icâzetnâmeden 10

¹¹ Firdevs divan edebiyatında "cennet, cennet bahçesi, bahçe" gibi esas anlamının yanında "firdevs-i berîn, firdevs-i a'lâ, bâğ-ı firdevs, gülşen-i firdevs" gibi tamlamalarla birlikte sevgilinin bulunduğu yeri, yüzünü ve çeşitli güzelliklerini ifade etmek için teşbih, mecaz, istiare, tenâsüp ve kinaye yoluyla kullanılmıştır. Uzun, Mustafa, "Firdevs", DİA, İstanbul, 1996, c. XIII, s. 124-125.

¹² Parmakla gösterilen seçkin âlimlerden.

¹³ Kara, İsmail, *Gümüşhenevî Halifelerinden Şeyh Osman Niyazi Efendi ve Güneyce-Rize'deki Tekkesi*, Dergâh Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul, 2009, s. 72.

¹⁴ Gürcizâde'nin hayatı hakkında daha detaylı bilgi için bkz., Gür, *Osmanlı Dönemi Of Ulemasından Zenolu Müderris Gürcizâde Ahmed Efendi*, s. 11-47.

¹⁵ Yörenin meşhur alimlerinden biri olan Haşemenzâde (Haşimzâde) Ahmed Efendi, Dernekpazarı ilçesinin Kalanas (Çalışanlar) köyünde doğdu. Hopşeralı

yıl öncesine ait 1282 tarihli bir senette ise kendisinden “molla” diye bahsedilmektedir. “Molla” tabiri yörede belli bir seviyeye kadar Arapça ve dinî ilimler öğrenerek hocalık yapan kişiler için kullanılıyordu. Bu durum onun Kalanas Medresesi’nden önce de ilim tahsil ettiğine işaret etmektedir. Küçüklüğünden itibaren ilimle meşgul olduğu, çocukluğunda yeterince yazı malzemesi olmadığından Komar bitkisi (Yaban Gülü) yapraklarını not kağıdı olarak kullandığı şeklindeki rivayetler de bunu desteklemektedir. Müderrislik dönemi ile ilgili bilgi ve belgeler ise daha fazla olup yeri geldikçe bunlara işaret edilecektir. Biz burada onun muhakeme gücünden ve fetvadaki yerinden bahseden bazı olayları naklederek ilmî yönü üzerinde durmak istiyoruz.

Kendisine yöneltilen karmaşık soruları cevaplamada çok kabiliyetli olduğu anlatılır. Öncelikle sorulan soruyu doğru anlayabilmek için muhatabından konuyu detaylandırarak anlatmasını ister, ardından meseleyi derinlemesine ele alır, her yönüyle tahlil eder ve kaynak da belirterek meseleyi sistematik bir şekilde açıklığa kavuşturur, muhatabının kafasındaki soru işaretlerini giderirdi. Onun bu meziyeti, ipliğinden tutulup sökülen çoraba benzetilirdi. Nasıl ki bir çorabın iplerinden bir tanesi tutulup çekilince o çorap sırayla düzenli bir şekilde sökülmeye başlarsa o da kendisine sorulan soruyu ne kadar karmaşık olursa olsun bir ucundan cevaplamaya başladı mı, bu soruya bağlı olan diğer hususlar da sırayla açıklığa kavuşurdu.

Bölge halkı dinî konularda herhangi bir sorunla karşılaştıklarında çözüm için dönemin önde gelen alimlerine başvururlar, tatmin edici, bazen de hoşlarına giden bir cevap alıncaya dek araştırmalarını sürdürürlerdi. Bir defasında Zeno halkından birisinin de bu türden bir sorunu olmuş ve kendisini aydınlatması için Gürcizâde’nin görüşüne başvurmuş. Ancak

---

(Akdoğan-Çaykara) büyük âlim Hafızzâde Hacı İsmail Efendi’den ilim tahsil etti. Ondan şer’î, aklî, naklî ve edebî ilimlerden icâzet aldıktan sonra uzun yıllar kendi köyündeki medresede müderrislik yaptı. Elimizdeki icâzetnâmelerde adı Ahmed Rahmi el-Holovî (Çalışanlar) olarak geçmektedir. Babasının adının da Ali olduğu anlaşılmaktadır. Kasranzâde Mehmet Efendi, Haşemenzâde Mehmet Efendi, Gürcizâde Ahmed Efendi gibi çok sayıda talebeye icâzet vermiştir. İcâzet verdiği talebelerinin bazıları da daha sonra kendisi gibi müderris olmuştur. Gür, *Osmanlı Dönemi Of Ulemasından Zenolu Müderris Gürcizâde Ahmed Efendi*, s. 155.

ondan aldığı cevap hoşuna gitmemiş olacak ki aynı konuyu bir de bölgenin en seçkin âlim ve mürşitlerinden olan Kalomerzâde Mahmut Efendi'ye arz etmiş. Ondan aldığı cevap Gürcizâde'ninkinden farklı olmuş ancak o da adamın hoşuna gitmemiş, aksine kafası karışmış. Bir süre sonra Zisino (Bölümlü) köyünde bir cenaze olmuş. O zat, bu cenaze merasiminde, son derece samimi iki dost olan bu iki âlimi yan yana görünce hemen yanlarına koşmuş ve onlara demiş ki: "Vaktiyle ben sizlere bir soru sormuştum. Bana birbiriyle çelişen cevaplar vermiştiniz. Şimdi ikiniz de buradasınız. Lütfen aranızda uzlaşıp ne yapmam gerektiği hususunda beni aydınlatın." Adamın bu sözleri üzerine Kalomerzâde, Gürcizâde'nin fetvasının hatalı olabileceğini kemali edeple kendisine arz edince Gürcizâde, ilgili fetvanın kaynağını, sahifesini ve fetvaya esas olan ibareyi ezberinden ona aktarmıştır. Bu olay üzerine Kalomerzâde, "fetva Gürcizâde'nindir" demiştir.¹⁶ Kalomerzâde'nin bu tavrı hiç şüphesiz tevazu ve ilmî kemalin en mükemmel örneklerindedir.

Yaşanan bu ve benzeri hadiseler dolayısıyla o dönemde yörede "fetva Gürcizâde'nindir" sözü epeyce meşhur olmuştur. Bu durum, onun fetvalarında ne kadar isabetli olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Akkrabanın ve köyün bazı ileri gelenlerinin anlattığına göre Gürcizâde bir defasında İstanbul Müftülüğü'nün verdiği bir fetvaya yazılı olarak itiraz etmiş, bunun üzerine müftülük söz konusu fetvayı tashih ettiğini bildirmiştir. İstanbul ulemasının zorda kaldıklarında Of ulemasının görüşlerine başvurduklarına dair rivayetler bu tür hadiselerin zaman zaman yaşanmış olabileceğini göstermektedir. Ancak burada şunu da ifade etmek gerekir ki Gürcizâde'nin gerçekten böyle bir itirazda bulunup bulunmadığı tam olarak tespit edilememiştir. Böyle bir şey mümkün olabileceği gibi başka âlimlerin bu tür itirazları ona isnâd edilmiş de olabilir.

Gürcizâde'nin talebesi Abdurrahman Efendi'den bir müddet ders okuyan meslek dersleri emekli öğretmeni Halil İbrahim Şahin, Gürcizâde'nin ilmî kişiliği ve fetvadaki üstünlüğü konusunda şunları ifade etmektedir:

---

¹⁶ Bu olay çok sayıda kişiden nakledildiği halde fetvaya esas olan konunun ne olduğu aktarılmamıştır.

“Gürcizâde Hacı Ahmed Efendi’nin ilmî vüsatı hakkında, onun ilim dünyasına hediye ettiği değerli talebesi Hacı Abdurrahman Efendi’den belki onlarca hatıra dinlemişim. Ama ne yazık ki, bunların birçoğunu zihnimde muhafaza edemedim. Ancak çok net olarak hatırlayabildiğim bir iki tanesini anlatmakla yetinmek durumundayım.

Hacı Abdurrahman Efendi’nin, her fırsatta övgü dolu sözlerle hocasından bahsetmesi, hocasının onun üzerindeki büyük tesirinin ifadesi olsa gerektir. Zaten çalışkanlığını ve yüksek muhakeme gücünü hocasından tevarüs ettiğini açık açık söylerdi.

Hacı Abdurrahman Efendi’nin anlattığına göre, Hacı Ahmed Efendi’nin yaşadığı dönemde ihtida etmiş bir yetişkin erkeğin sünnetinin nasıl yapılacağı ile ilgili bir soru gündeme gelmiş. Bu soruya eldeki kitaplarda tatmin edici bir cevap bulamayınca hocalar, kendi anlayışlarına göre muhtelif cevaplar vermişler. Birbirini nakzeden ve sağlam delilden yoksun olan bu cevaplar karşısında kafalar iyice karışmış. Konu nihayet Gürcizâde’ye intikal etmiş. Onun verdiği cevap şu:

“Sünnet, adı üzerinde sünnettir. Yapılmaması durumunda kerahet işlenmiş olur. Oysa bülûğ çağına eren bir yetişkin erkeğin sünnet mahallini göstermesi ve o yere bakılması haramdır. Dolayısıyla namahrem olan bir uzvun görülmemesi ve gösterilmemesi farzdır. Binaenaleyh, farzın söz konusu olduğu yerde sünnetin terkedilmesinde bir beis yoktur.”

Gürcizâde Hacı Ahmed Efendi, yaşadığı dönemde halktan ve bilhassa ilim adamlarından büyük bir saygı görüyordu. Öyle ki, bazı ilim adamları, onun bulunduğu ortamlarda konuşmayı ve görüş bildirmeyi saygıda kusur suçu telakki etmeleri bir yana, civarında bulunduğu meclislerde de mütalâa beyanını edebe uygun saymazlardı.

Bu konuda, en büyük eseri sayılması gereken Hacı Abdurrahman Efendi’nin anlattığı şu hikâye çok çarpıcı bir örnektir. Hacı Abdurrahman Efendi anlatıyor:

“Bir gün bitişimizdeki Zisino (şimdiki adıyla Bölümlü) köyünde icâzet merasimi oldu. Başımızda hocamız olduğu halde oraya gittik. Merasim icra edildi. Dualar yapıldı, va’zü nasihatler

dinlendi. O köyde bulunan ve adı hala saygı ile anılan Kalomerzâde Hacı Mahmut Efendi ile hocamız görüştüler ve köylerine gitmek üzere oradan ayrıldılar. Ben biraz oyalandıktan sonra Mahmut Efendi ile görüşmek ve duasını talep etmek üzere yanına gittim. Tam o sırada bir başkası da hocaefendinin huzuruna geldi ve bir sorusunun olduğunu ve sorusuna cevap aradığını söyledi. Adam sorusunu sorduktan sonra sorusuna cevap beklerken şu ifade ile karşılaştı: “Sorunun cevabını bir saat sonra versem bekleyebilir misin?”

Adam: “Tabii beklerim, her halde araştıracaksın kitaplara bakacaksın, siz bakın cevabı hazırlayın ben bir saat sonra uğrar cevabı sizden alırım” dedi.

Kalomerzâde Mahmut Efendi bu yanlışı anlamayı şu ifadelerle düzeltti: “Hayır kitaba bakmayacağım. Sorunuzu hemen cevaplandırabilirim. Ancak Gürcizâde Hacı Ahmed Efendi az önce buradan ayrıldı. Bu köyün topraklarını henüz terk etmedi. O bu köyü terk etmeden ben sorunuza cevap verirsem korkarım ki onun derin ilmine ve âlim kişiliğine saygısızlık etmiş olurum.”

Yaşadığı dönemde bir çok menkıbeye konu teşkil eden aynı zamanda tasavvufun zirve noktalarından biri olarak anılan âlim ve zâhid bir zat olarak bilinen Mahmut Efendi’nin bu hüsn-ü zannına nail olmak Hacı Ahmed Efendi hakkında bize çok şey anlatıyor.

Burada adı geçen bu değerli zevatı rahmet-i Rahmana tevdi ederek anlatabileceklerimi noktalamak istiyorum.¹⁷

Bölgenin en meşhur âlimlerinden Mapsinolu (Gürpınar-Of) Hacı Ahmed Efendi’nin (1861-1938) “Diyebilirim ki sahâbeden sonra Kalomerzâde Mahmut Efendi (1838-1930) kadar ekmekçi (cömert), Ferşad Efendi (1866-1930) kadar din yayıcı (mürşid), Gürcizâde Ahmed Efendi kadar da talebe okutan âlim gelmemiştir.” sözü de onun ilme verdiği değeri ortaya koyması bakımından önemlidir.¹⁸ Anlaşıldığına göre Mapsinolu Hacı Efendi; Kalomerzâde, Ferşad Efendi ve Gürcizâde’nin bölgede bu özellikleriyle tanındıklarına mübalağa yoluyla vurgu yapmak istemiştir.

¹⁷ Halil İbrahim Şahin hocanın 20.12.2014 tarihli mektubu.

¹⁸ Aile büyükleri ile yapılan mülakatlarda bu olay defaatle anlatılmıştır.

Gürcizâde çok sayıda talebe yetiştirmiş olmasına rağmen yetiştirdiği talebelerin kimler olduğu konusunda fazla bir bilgiye sahip değiliz. Ancak evrakı arasında adına denk geldiğimiz talebeleri şunlardır: Politzâde Yunus Sıdkı Efendi, Bilaloğlu Harun Efendi, Abdurrahman Efendi, Bozoğlu Mehmed Efendi, Molla Mustafa Efendi, Resülzâde Resül Efendi.¹⁹

Haldizen (Demirkapı-Çaykara) yaylasının Kaban mevkiinde yaz aylarında dönemin ileri gelen alimlerinin zaman zaman Gürcizâde'nin davetlisi olarak ilmî toplantılar yaptıkları da gelen rivayetler arasındadır.

C. İcâzetnâmeleri

Osmanlı döneminin en gözde eğitim kurumları olan medreselerde tahsilini tamamlayan hoca adayları için bir merasim yapılırdı. Buna icâzet merasimi adı verilirdi. Söz konusu merasimlere her taraftan değerli ilim adamları ve halk davet edilir, ulema tarafından önemli konuşmalar yapılır, ardından davetlilere ikramda bulunulurdu. Ayrıca icâzet alacak kişiye hocası tarafından bir icâzetnâme verilirdi.

İcâzetnâme; medresedeki programı tamamlayıp adayın o alanda bağımsız söz söyleme, temel kaynaklardan güvenle faydalanarak problemleri çözme ve yetki alınan dallarda ilim tedris edip yayma ehliyetini gösteren vesikanın adıdır. Bugünün deyimiyle üniversite diploması. Ancak burada eğitim ve öğretim Kur'ân ve Sünnet merkezli olduğu için büyük bir titizlikle, kimin kimden okuduğu müteselsilen gösterilir ve bu silsile, ilk halka olan Hz. Peygamber'e, hatta bazı icâzetnâmelerde Cebrail vasıtasıyla Cenab-ı Hakk'a götürülür. Bu özelliğiyle icâzetnâme, diplomadan çok farklıdır.²⁰

Müderrislerin verdiği bu icâzetnâmeler Osmanlı döneminde resmi bir vesika kabul edilmiştir. 3 Mart 1924 tarihli Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığı Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun kabulünden önce, kim nerede icâzetnâme verirse

---

¹⁹ Bu talebelerinin hayatları için bkz., Gür, *Osmanlı Dönemi Of Ulemasından Zenolu Müderris Gürcizâde Ahmed Efendi*, s. 194-262.

²⁰ Hacımuftuoğlu, Nasrullah, "Of'lu Hoca Efendi İsmi Markalaştırılan Alimler", *I. Uluslararası Geçmişten Günümüze Trabzon'da Dini Hayat Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Değişim Yayınları, İstanbul, 2016, c. I, s. 27-58.

versin bunlar Eğitim Bakanlığı'nca yüksek tahsil diploması kabul edilmiştir.²¹

İcâzetnâmeler, icâzet sahibini ilmî, sosyal ve kültürel yönden tanıtan bir belge olmanın yanında, ihtiva ettiği bilgiler açısından da büyük bir önemi haizdir. Zira bu belgeler, önemli şahsiyetlerin hal tercümeleri, ilmî ve kültürel seviyeleri, okutulan dersler, kitaplar, ders programları, hat çeşitleri gibi hususlarda içerdikleri bilgiler yönünden ilmî, tarihî, kültürel ve sanatsal değeri olan son derece önemli yazılı kaynaklardır.²²

Şer'î ve zâhirî ilimlerde kâmil bir âlimden ders okuyup, tahsilini ikmal ettikten sonra, başkalarını okutabilmek için herhangi bir izin ve icâzetnâmeye ihtiyaç var mıdır? sorusuna Ömer Ziyaüddin Dağistanî şu cevabı vermektedir: "Evet vardır. Ehliyet ve liyâkati ispat eden bir icâzetin bulunması gayet güzel bir şeydir. Bâtınî ilimlerde gerekli olan bu husus zâhirî ilimlerde de aynen geçerlidir. Ders ve tahsilini, okutabilecek ve anlatabilecek derecede ikmal ettikten sonra, bunun üstattan alınan bir icâzet ve izin belgesiyle tevsik edilmesi gereklidir."²³

İcâzetnâmeler, kapsam itibarıyla umumi ve hususi icâzetnâmeler olarak iki grupta incelenebilir.²⁴ Buna göre aklî ve naklî bütün ilimleri nakletme yetkisini veren icâzetnâmelere umumi icâzetnâme, Ferâiz gibi sadece bir ilim dalında verilen ya da *Kaside-i Bürde*, *Delailü'l-Hayrat* gibi sadece bir kitabın okunduğunu ifade eden icâzetnâmelere de hususi icâzetnâme denilebilir. Şu ana kadar Gürcizâde'nin aldığı üç farklı icâzetnâmenin olduğunu tespit ettik. Ancak bunların ikisine ulaşabildik. Ulaşamadığımız icâzetnâmesi özel icâzetnâme kategorisine dahil olup 7 Rebiulevvel 1306 yılında Kondulu Yusuf Şevki Efendi'den (1840-1904) aldığı Gümüşhânevî'nin *Râmûzu'l-Ehâdîs* kitabına dair olan icâzetnâmedir. Bu icâzetnâmenin varlığını

---

²¹ Atay, Hüseyin, *Osmanlılarda Yüksek Din Eğitimi Medrese Programları-İcâzetnâmeler-İslahat Hareketleri*, Dergâh Yayınları, İstanbul, ty, s. 10.

²² Fettahoğlu, Selahattin, "Gümüşhânevî Dergâhında İcâzetnâme Geleneği", *I. Uluslararası Ahmed Ziyaüddin Gümüşhânevî Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Gümüşhane Üniversitesi Yayınları, 2014, s. 885-892.

²³ Dağistanî, Ömer Ziyaüddin, *Tasavvuf ve Tarikatlarla İlgili Fetvalar*, Çev. (İrfan Gündüz, Yakup Çiçek), Seha Neşriyat, İstanbul, 1992, s. 20.

²⁴ Akpınar, Cemil, "İcâzet", *DİA*, İstanbul, 2000, c. XXI, s. 393-400.

Yusuf Şevki Efendi’den varislerine intikal eden bir kitabın arasında bulduğumuz ve üzerinde ondan *Râmûzu’l-Ehâdîs* icâzeti alan ulemanın adlarının yazılı olduğu belgeden öğrenmiş bulunuyoruz. Ulaştığımız icâzetnâmelerden biri İslâmî ilimler alanında diğeri ise hem tasavvuf hem de İslâmî ilimler alanındadır. Her ikisi de “umumi icâzetnâme” kategorisinde değerlendirilebilir.

İslâmî İlimler İcâzetnâmesi ve Muhtevası

Gürcizâde Ahmed Efendi, hocası müderris Haşimzâde Ahmed Rahmi b. Ali tarafından düzenlenen bu icâzetnâmeyi, H. 1294 (1877-1878) yılında 35 yaşlarında iken almıştır. İcâzetnâmede adı, Of kazası Zeno karyesinden Ahmed Rahmi b. Mustafa diye kayıtlıdır. Onun adı birçok yerde Gürcizâde Ahmed Efendi olarak geçer. Nadiren Ahmed Hilmi adını da kullanmıştır. Ahmed Rahmi kaydına ise bir burada bir de bu tarihten 12 yıl sonra (1306) *Râmûz* icâzeti almaya hak kazandığını gösterir belgede rastlıyoruz. Muhtemelen o dönemde icâzetnâmeye çift isim yazılması geleneğinden dolayı hocasına hürmeten onun ikinci adı olan Rahmi adını icâzetnâmesine yazdırmıştır. İcâzetnâmeye çift isim yazılmasına dair bir geleneğin varlığını, merhum Prof. Dr. Bekir Topaloğlu’nun şu ifadelerinden öğreniyoruz: “Hafızlıktan sonra dedem Hacı Lekur’dan İslâmî ilimler alanında birkaç arkadaşıyla birlikte belli bir program dahilinde tahsilimizi sürdürerek icâzet aldık. İcâzetnâmenin yazılması sırasında dedem adımın tek isimle kaydedilmesinin usule aykırı olduğunu söyledi ve adı Bekir Sıdkı olarak kaydetti.”²⁵ Buna göre hocası, Gürcizâde’nin adının icâzetnâmeye tek isimle kaydedilmemesi için onun adını bu belgeye Ahmed Rahmi diye kaydetmiş olmalıdır.

İslâmî geleneğe eser yazılırken, Kurân-ı Kerîm’in ilk suresi olan Fatıha suresinin yazıldığı yer dikkate alınarak ilk sayfa her zaman sağ iç kısma yazılır. İcâzetnâmelerde de bu geleneğin sürdürüğünü görüyoruz. Yine eserlere besmele, hamdele ve salvele ile başlama alışkanlığı vardır. Bu gelenek de icâzetnâmelerde sürdürülmektedir. Ayrıca icâzetnâmelerde ilmin önemine kısaca değinilir. Ardından genellikle icâzet verilen kişinin adı, icâzeti veren hocasından başlayarak yukarıya doğru ilim silsilesi, hocanın

---

²⁵ Kutluoğlu, Mehmet Yahya, *Topal Hoca (Hacı Lekur)*, Dernekpazarı Köyleri Kültür ve Dayanışma Vakfı Yayını, İstanbul, 2004, s. 11.

icâzet verdiği talebesine nasihatleri, icâzeti veren hocanın künyesi, mührü ve icâzetin verildiği tarih yer alır. Gürcizâde'nin bu icâzetnâmesi de aynı metotla başlayıp devam etmektedir. Hocası, besmele, Allah'a hamd, Rasulüne, onun âl ve ashabına dua ve selamdan sonra, ilmin önemini kısaca vurgulamakta, konu ile ilgili bazı âyet ve hadislerle büyüklerin sözlerine de yer vermektedir. Daha sonra talebesi Ahmed Efendi'ye aklî, naklî, amelî, nazarı bütün ilimleri nakletme hususunda yetki verdiğini ifade etmektedir. Ardından icâzetnâmenin isnadını, yani ilim silsilesini saymaya başlamaktadır. Bu bağlamda kendisinden ilim tahsil ettiği hocaları zikretmekte, bu silsileyi sahabeler üzerinden Hz. Peygambere ondan Hz. Cebrail'e ondan da Cenab-ı Hakk'a kadar ulaştırmaktadır. Müderris Ahmed Rahmi el-Holovî, isnadı burada sonlandırdıktan sonra belli ilimlerde ve tarikatta müntesibi olduğu ikinci bir silsileyi saymaya başlamaktadır. Anacak sözü fazla uzatmamak için hocalarının bir kısmını zikrettikten sonra isnâd zincirini sonlandırdığını ifade etmektedir.

İcâzetnâmenin nasihat bölümünde ise hem kendi nefesine, hem talebesine, hem de bütün Müslümanlara Allah'tan sakınmayı ve ilimle meşgul olmayı, malayaniyi terk etmeyi tavsiye etmekte, âyet, hadis ve kelâm-ı kibarla da telkinlerini güçlendirmektedir. Ardından, ismine ve nesebine yer vermekte, tarih ve mühürle birlikte icâzetnâmeyi sonlandırmaktadır.

İlmî-Tasavvufî İcâzetnâmesi ve Muhtevası

Tasavvufta irşat izni ve icâzetnâme önemsenmiştir. Zira, sahih ve sağlam bir silsileye sahip, kâmil bir şeyhten irşat icâzeti almaksızın, bir şahsın kendi kendine irşada başlaması ve müritlerini terbiyeye muktedir olması mümkün görülmemektedir. Tarikatta sahih bir mensubiyeti olmayan kimse, bilmediği ve ehli olmadığı işi yapan kimse gibi telakki edilmiştir. Böyle birinin müşitlik davasına kalkışarak irşada başlaması asla caiz görülmemektedir. Ancak tarikat adabını kâmil bir şeyhten öğrendikten, intisab ile girdiği seyr-ü sülûkü başarı ile bitirip icâzet aldıktan sonra caiz olabileceği ifade edilmektedir.²⁶

---

²⁶ Dağıstani, *Tasavvuf ve Tarikatlarla İlgili Fetoalar*, s. 18-19.

Gürcizâde de Gümüşhânevî'nin halifelerinden Vardalı Şeyh Osman Niyazi Efendi'ye (1828-1909) intisap etmiş, seyrü sülûkunu onun yanında tamamlamış ve ondan icâzet almıştır.

İcâzetnâme, "Samri ²⁷ Müderrisi Zeno Karyesinden Gürcizâde Ahmed Efendi" başlığını taşımaktadır. Geleneğin aksine tarihsizdir. Ancak "Samri Müderrisi" ifadesinden ve kendisinin ilminden övgü ile bahsedilen bölümlerden anlaşıldığına göre bu icâzetnâme, yukarıda sözü geçen ilmî icâzetnâmeden çok sonraları alınmış olmalıdır.

İcâzetnâme, Osman Niyazi b. Hasan tarafından "Ahmed Efendi b. Mustafa Efendi, eş-şehir bi-Gürcizâde" adına düzenlenmiştir. Osman Efendi, Gürcizâde'yi âlim, kâmil, fâzıl, muhakkık, hoca gibi vasıflarla anmakta ve Gürcizâde'nin onun yanında tarikat yoluna girdiğini, ondan her türlü ilmî okuduğunu ifade etmektedir. Ona, seçkin kimseler için teveccüh ve telkini zikirde bulunma, müritler ve talebeleri Nakşibendî Tarikatı yolunda terbiye etme hususunda icâzet verdiğini beyan etmektedir. Buna ilaveten şer'i ve edebî ilimlerin tamamında Gürcizâde'ye izin verdiğini ve onu Ehli Sünnet alimleri nazarında muteber olmak kaydıyla bütün ilimleri ve hocasının²⁸ telif ettiği 57 eseri okutmaya yetkili kıldığını belirtmektedir. Buna göre Osman Efendi Gürcizâde'ye hem irşad izni vermiş, hem de diğer ilimlerde icâzet vermiştir. İcâzetnâmede devamla tıpkı diğer icâzetnâmelerde olduğu gibi bazı tavsiyeler yer almaktadır. Son olarak da icâzetnâmeyi veren zat kendisini şöyle vafsetmektedir: Ben yoksul ve düşkünlerin hizmetkârı, fakîr, hakîr, acîz, zayıf, Hasan oğlu Osman Niyazi. En altta da "Rızâ-i Bârî Osman Niyazi" yazılı mühür yer almaktadır.

D. Tasavvufa İntisabı

Doğu Karadeniz bölgesinde, özellikle de Trabzon'un Of ve Çaykara havalisinde dinî hayat üzerinde etkili olan faktörlerden biri genelde Nakşibendilik özelinde tasavvuf, bir diğeri ise medreselerde okutulan İslâmî ilimler olmuştur. Tasavvufî hayatın etkili olmasını sağlayan ise Nakşiliğin Halidiyye koludur. Özellikle

²⁷ Samri (Ağaçseven), Rize'nin Varta (Güneyce) beldesi yakınlarında günümüzde Trabzon'un Of ilçesine bağlı bir köydür.

²⁸ Osman Efendi'nin hocası, Ahmed Ziyaüddin Gümüşhânevî'dir (1813-1893).

XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bu bölgeye Nakşî tarikatının Halidiyye kolunun temsilcisi olan Ahmed Zıyâuddîn Gümüşhânevî'nin çok büyük bir etkisi olmuş ve Nakşilik yaygınlık kazanmıştır.²⁹ Bu noktada onun halifelerinden Kondulu Yusuf Şevki Efendi ve Vardalı Şeyh Osman Niyazi Efendi'nin de kayda değer katkıları olmuştur. Gürcizâde Ahmed Efendi de bu kola mensup olup bu iki zata intisab etmiştir. Yusuf Şevki Efendi'ye intisab ettiği tarih H. 1306'dır. Ancak Osman Niyazi Efendi'ye intisab ettiği tarih şu ana kadar tespit edilememiştir. Yusuf Şevki Efendi'nin 1904 yılında vefatı üzerine Osman Niyazi Efendi'ye intisab etmiş olabileceği gibi daha önceki bir tarihte de kendisine bağlanmış olabilir.

Onun tasavvufufla olan bağlantısı mezar taşından, Kondulu Yusuf Şevki Efendi'nin arşivinde yar alan bazı belgelerden, Şeyh Osman Niyazi Efendi'den aldığı icâzetnâmeden ve 1908 tarihinde Varda'da halvete girenlerin adlarının yazılı olduğu listeden anlaşılmaktadır. Mezar taşı ve tasavvuf icâzetnâmesi ile ilgili bilgiler müstakil olarak ele alındığı için burada onun tasavvufa intisabını gösteren iki önemli belge niteliğindeki "İhvan Defteri" ve "Halvet Listesi" üzerinde durulacaktır.

İhvan Defteri: Gümüşhânevî'nin halifelerinden Kondulu Yusuf Şevki Efendi'nin kendisine intisap eden kadın-erkek yaklaşık 12 bin kişinin isimlerini tarih ve yer vererek kaydettiği 450 sayfalık bir defterdir.

Bu defterden Yusuf Şevki Efendi'nin Osmanlı coğrafyasında Medine'den Gümölcine'ye, İskenderiye'den Artvin'e kadar yüzlerce şehir ve kasabaya yaptığı seyahatleri takip etmek mümkündür. Yusuf Şevki Efendi Gümüşhânevî'den hilafet aldıktan bir süre sonra irşad vazifesi için dolaştığı şehir, kasaba ve köylerde kendisine intisap eden kişilerin isimlerini yer ve tarih vererek bu deftere kaydetmiştir. Yakınları tarafından muhafaza edilen defterden Yusuf Şevki Efendi'ye intisap edenlerin ve Gümüşhânevî ekolünün Osmanlı coğrafyasında yayıldığı bölgeleri,

---

²⁹ Kara, *Gümüşhânevî Halifelerinden Şeyh Osman Niyazi Efendi*, s. 15; Yavuz, Salih Sabri, "Mapsinolu Ahmed Efendi (1861-1958) ve Dinî Hayat Açısından Değerlendirilmesi", *I. Uluslararası Geçmişten Günümüze Trabzon'da Dini Hayat Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 2016, c. I, s. 161-166.

köy ve kasabaları, intisap edenlerin meslek ve kimliklerini öğrenmek mümkündür. Defter, bu haliyle Gümüşhânevî ekolünün sosyal ağını ve etkinlik alanını gösteren en önemli kaynaklardan birini teşkil etmektedir. İhtiva ettiği malumat ve veri açısından kayda değer bir eserdir.³⁰

Yusuf Şevki Efendi'nin varisleri tarafından muhafaza edilen tarihî kütüphanesinde yaptığımız araştırma esnasında denk geldiğimiz bu defterden anlaşıldığına göre Trabzon, Of, Çaykara, Dernekpazarı, Sürmene ve Maçka civarında kadın-erkek yaklaşık altı bin müntesibi vardır. Bunlardan biri de Gürcizâde Ahmed Efendi'dir. Onun adı bu defterden çıkan birkaç belge ile birlikte bir de Zeno köyünde H. 1302-1307 yılları arasında kendisine intisab eden 111 erkeğin adlarının yazılı olduğu defterin ilgili bölümünde kayıtlıdır. Aynı tarihte Zeno'da intisab eden 231 kadının arasında da hanımının adı "Müderriş Gürcizâde Ahmed Efendi zevcesi Funduka binti Hacı Ahmed" şeklinde yazılmıştır. Buradaki bilgilerden anlaşıldığına göre Gürcizâde Ahmed Efendi, Yusuf Efendi'ye H. 1306 yılında intisab etmiştir. Şimdiye kadar ulaşılan yazılı belgelerde onun tasavvufla ilk irtibatının bu tarihte başladığı görülmektedir. Defterde yer alan bazı isimlerin başında "ser-hatm" (hatm-i hâcegânı, hatmeyi idare eden kişi)³¹, bazılarında ise "muavin" yazılıdır. Bu kişiler de genellikle müderrişlerden oluşmaktadır. Anlaşılan o ki köy, kasaba ya da beldelerde tarikat hizmetini yürütenler için ser-hatm, yardımcıları için de muavin kaydı düşünülmüştür. Gürcizâde'nin adı da defterde "Ser-hatm Müderriş Gürcizâde Ahmed Hilmi Efendi ibn Mustafa" şeklinde kayıtlıdır. Adının başındaki "ser-hatm" ifadesi onun Zeno'da Yusuf Şevki Efendi'ye bağlı olarak Nakşibendî Tarikatı'nın hizmetlerini yürüttüğüne işaret etmektedir.

---

³⁰ Defter hakkında bilgi için bkz., Yücer, Hür Mahmut, "Of'ta Yusuf Şevki Efendi ve Doğu Karadeniz Bölgesindeki Tesirleri", *I. Uluslararası Geçmişten Günümüze Trabzon'da Dini Hayat Sempozyumunu Bildiriler Kitabı*, 2016, c. I, s. 103-118

³¹ Hatm-i hâcegân daha çok kısaltılarak "hatme" diye anılır. Ser-hatm tabiri ise "hatme reisi" anlamındadır. Hatmeye Nakşibendiyye'nin özellikle Hâlidîyye kolunda büyük önem verilmiştir. Toplu veya münferit olarak yapılabilir. Toplu olarak yapılırsa şeyh yahut onun izin verdiği bir kişi tarafından icra edilir. Hatme reisi okunacak olan virdleri yüksek sesle bildirir. Dervişler bunları alçak sesle okurlar. (Öngören, Reşat, "Hatm-i Hâcegân", *DİA*, İstanbul, 1997, c. XVI, s. 476-477).

Halvet Listesi: Tasavvufun insanı terbiye etmede kendine has metotları vardır. Bunlardan birisi de halvettir. Halvet, nefsi arzuları, istekleri azaltıp kişinin kendisini Allah'a ibadete vererek yalnız kalmasını sağlar. Kişi sade ve yalnızlık içinde tam bir tek başına kalmışlık halini yaşar. Az yer, az içer ve inziva halini alarak Allah'a yakınlık kurmaya çalışır. Vücudunu disipline eder. Dünyevî istek ve arzuları unuttur, kendini ibadete verir, tefekküre, namaza ve yalvarmaya devam eder.³²

Nakşî-Hâlidî geleneğinde her kademedeki tarikat mensubunun, imkânları ölçüsünde her sene halvete girmesi yaygın bir gelenektir. Vardalı Şeyh Osman Niyazi Efendi de bu geleneğin devamı olarak hayatının son 14 yılında (1909'a kadar) her yıl Varda'daki (Güneyce/Rize) camii/tekkede halvet yaptırdı. Halvet, üç ayların ilki olan Receb'in ilk Cuma gecesi (Regaip Kandili) başlar, 40 gün devam ederdi. Doğu Karadeniz'in hemen bütün şehirlerinden, Erzurum ve Bayburt'tan, hatta Tekirdağ ve Adapazarı'ndan gelip burada halvete girenler olurdu. Halvete girenler arasında şeyhlik mertebesine yükselmiş, hilafet almış kişiler, hatta bizzat Gümüşhânevî'nin terbiyesinde yetişmiş zevat da vardı. Halvete girenler, bu müddet içinde oruç tutar ve caminin içinde kalırlardı. Halvetin bitiminde, civar bölgelerden de gelen cemaat, hoca ve ehl-i tarik insanların iştirakiyle bir dua merasimi düzenlenirdi.³³

Bu tekkede H. 1323 (1905) ve 1326 (1908) yılı üç aylarında halvete girenlerin isim listelerinin orijinali Prof. Dr. Nasrullah Hacımüftüoğlu'nun şahsi arşivindedir. Bu listeleri, tekkede halvete giren zevat arasında yer alan dedesi müderris Hacı Sâlih Efendi'nin bizzat kendisi tutmuştur. Bu tarihî belgelerden hareketle yöredeki birçok ulema hakkında bilgi sahibi olunabilmektedir. Zira Sâlih Efendi sadece isimleri yazmakla kalmamış halvete girenlerin köy ve aile adları ile bazılarının makam ve mevkilerini belirten müderris, şeyh, reşadetlü gibi önemli sıfatları da kullanmıştır. Bu listelerden anlaşıldığına göre halvete girenlerin büyük çoğunluğu aynı zamanda yörenin ulema sınıfına da mensuptur. Bu çok değerli listelerden 1908 yılına ait olanın tafsilatlı değerlendirmesini sayın

³² Soysaldı, İhsan, "Halvet Kavramı Üzerine Bir Değerlendirme", *İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Ankara, 2007, sy. 19, s. 235-243.

³³ Kara, *Gümüşhânevî Halifelerinden Şeyh Osman Niyazi Efendi*, s. 37.

İsmail Kara³⁴ ve Nasrullah Bey³⁵ yaptığından burada daha ziyade çalışma ile alakalı olan kısımlarının üzerinde durulacaktır.

1326 (1908) tarihli listede toplam 86 kişi yer almakta olup halvete en fazla katılımın 18 kişi ile Çaykara'nın Holaysa (Yeşilalan) köyünden olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumun listede yer alan Şeyh Osman Niyazi Efendi'nin halifelerinden Holaysalı Hacı Ferhat Efendi'nin etkinliğinden kaynaklandığı söylenebilir. Halvete en fazla katılımın olduğu ikinci köy ise 8 kişi ile Of'un Zisino (Bölümlü) köyüdür. Şüphesiz bunda da Şeyh Efendi'nin bir diğer halifesi olan Zisinolu Kalomerzâde Mahmut Efendi'nin rolü büyüktür. En fazla katılımın olduğu üçüncü köy Çaykara'nın Zeno (şimdi Akköse-Ulucami) köyüdür. Zeno'dan halvete gösterilen ilgi ve teveccühün bu denli yoğun olmasını da seyr-ü sülûkunu Osman Niyazi Efendi'nin nezaretinde tamamlayıp ondan tasavvufi/ilmî icâzet alan listenin 4. sırasındaki Zeno karyesinden Gürcizâde Reşadetlü Ahmed Hilmi Efendi'ye bağlayabiliriz. Bu kanıya bizi ulaştıran iki husus var. Birincisi; Gürcizâde'nin, Osman Efendi'den icazetli olmasıdır. Nitekim Osman Efendi'nin "müritler ve talebeleri Nakşibendî tarikatı yolunda terbiye etme" hususunda ona icâzet verdiğinden daha önce bahsedilmişti. İkincisi ise; bu listede reşadetlü vasfıyla nitelenmiş olmasıdır. Nitekim Kara'nın şu açıklaması da bu düşünceyi desteklemektedir: "Reşadetlü" vasfıyla nitelenmiş olan kimselerin daha önce halvete girmiş, irşad kabiliyeti ve yetkisi olan kişiler oldukları galip ihtimaldir. Sadece adı zikredilenler de muhtemelen ilk defa halvete giren müridan ve muhibban olmaktadır.³⁶ Varda yakınlarındaki Samri (Ağaçseven) köyünde de müderrislik yapan Gürcizâde'nin birçok defa halvete katıldığı ve gerek köyünden gerekse sevenlerinden bazı ehl-i tarik kimseleri buraya davet ettiği kuvvetle muhtemeldir. Gürcizâde'nin vefat tarihî dikkate alındığında bunun onun son halveti olduğu anlaşılmaktadır. Zira o, bu halvetten yaklaşık iki buçuk ay sonra 22 Şevval 1326' da vefat etmiştir.

---

³⁴ Kara, *Gümüshenevî Halifelerinden Şeyh Osman Niyazi Efendi*, s.67-79.

³⁵ Hacımüftüoğlu, Nasrullah, "Varda'da Halvete Giren Çaykara Uleması", *Çaykara'nın Manevi ve Kültürel Değerleri Sempozyumu-1 Bildiriler Kitabı*, Eser Ofset, Trabzon, 2002, s. 281-291.

³⁶ Kara, *Gümüshenevî Halifelerinden Şeyh Osman Niyazi Efendi*, s. 69.

E. Okuduğu Ve Görev Yaptığı Medreseler

Medreseler Osmanlı Devleti'nin en önemli eğitim kurumlarıdır. Bu kurumlar Osmanlı'nın son dönemlerinde özellikle Of ve Çaykara ilçeleri ile köylerinde çok yaygındı. Trabzon Vilayet Salnameleri'ne³⁷ göre neredeyse her köyde bir medrese kurulmuştur. Bazı köylerde iki, hatta Hopşera gibi kimi köylerde ise üç medrese birden faaliyet göstermiştir.³⁸ Gürcizâde Ahmed Efendi tespit edebildiğimiz kadarıyla Of yöresinde bulunan bu medreselerin birinde tahsil görmüş dördünde ise müderrislik yapmıştır. Bu bölümde okuduğu ve görev yaptığı ilgili medreseler hakkında bilgi verilecek. **Kalanas Medresesi (Çalışanlar-Dernekpazarı):** Çok sayıda talebenin icâzet aldığı Kalanas Medresesi yöredeki tam teşekküllü medreselerden biriydi. H. 1305 (1888) tarihli Trabzon Vilayet Salnamesi'ndeki kayıtlara göre Kalanas Medresesi'nde o tarihte 80 talebe bulunmakta olup müderrisliğini Şeyh Ahmed Efendi yapmaktaydı.³⁹ Bu zatın Kalanas Medresesi'nde uzun yıllar müderrislik yapan ve aynı zamanda Kalanaslı olan Haşemenzâde Ahmed Efendi olduğu anlaşılmaktadır. 7 Temmuz 1330 (1914) tarihli kayıtlara göre ise bu medresede 19 talebe okumaktaydı.⁴⁰ Gürcizâde Ahmed Efendi, bu medresede tahsil gördü ve H. 1294 tarihinde müderris Haşemenzâde Ahmed Efendi'den icâzet alarak buradan mezun oldu.

---

³⁷ Salnameler, geçmiş yıllara ait önemli olayları özetleyen ve ait olduğu yılın kurumları, hâl tercümeleleri, gelir ve giderleri, eğitim-öğretimi, nüfusu, tarihi, coğrafyası vb. çeşitli konularda güncel bilgiler veren birinci elden kaynaklardır. Resmi olanları devlet, nezaret ve vilayet sâlnâmeleridir. İlk Vilayet Salnamesi 1865'te Trabzon'da neşredilmiştir. (Bkz., "Salname", İA, MEB. Yayınları, Ankara, 1993, c. X, s. 134-135.)

³⁸ *Trabzon Vilayet Salnamesi (İl Yıllığı)*, 1305/1888, s. 118-131; Gür, Süleyman, "Eski Of Bölgesi Müderrislerinin Şahsi Kütüphaneleri", *I. Uluslararası Geçmişten Günümüze Trabzon'da Dini Hayat Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Değişim Yayınları, İstanbul, 2016, c. I, s. 629-640.

³⁹ *Trabzon Vilayet Salnamesi (İl Yıllığı)*, 1305/1888, s. 129.

⁴⁰ Albayrak, Sadık, "1914 Yılında Trabzon Medreseleri ve Çaykara'da İlmi Hayat", *Çaykara'nın Manevi ve Kültürel Değerleri Sempozyumu-1 Bildiriler Kitabı*, Eser Ofset, 2002, Trabzon, s. 302-316.

Aksilisa Medresesi (Zeno/Akköse-Dernekpazarı): Gürcizâde, daha sonra ikiye ayrılan hem Zeno-Akköse hem de Zeno-Ulucami köyünde imamlık ve müderrislik yaptı. Zeno Medresesi denildiği zaman şimdiki Ulucami köyündeki medrese, Aksilisa Medresesi denildiğinde ise Akköse köyündeki medrese anlaşılıyordu.

Osmanlı devlet kayıtlarına göre H. 1305 (1888) yılında Aksilisa (Akköse) Medresesi'nin müderrisliğini Muhammed Efendi yapmakta olup o tarihte burada toplam 30 talebe ders görmektedir.⁴¹ Muhtemelen savaş dolayısıyla talebe sayısının her yerde azaldığı 1914 yılında ise buradaki öğrenci sayısı 14 olarak kayıtlara geçmiştir.⁴² Gürcizâde'nin Aksilisa Medresesi'nde hangi tarihler arasında görev yaptığını tam olarak bilemiyoruz. Ancak medresenin giderlerine dair elimizde bulunan bir senetten anlaşıldığına göre 1314 (1898/1899) yılında burada görev yapmaktaydı.

Zeno Medresesi (Ulucami-Çaykara): Zeno Medresesi, köyün Merkez Camii civarında kurulmuş birçok talebe odasından müteşekkil büyük bir külliye idi. Çok sayıda kubbesi bulunan camii de yörede benzeri olmayan muhteşem bir sanat eseri idi. Bu camii ilk zamanlar "Köy Camii", "Merkez Camii", "Büyük Camii" isimleriyle anılırdı. Bursa'daki Ulucami'ye çok benzediğinden daha sonraları hem köyün hem de camiinin adı Ulucami olarak değiştirildi. Ancak bu iki harika eser 1929 yılında meydana gelen sel felaketinde sel sularına kapılıp gitti.⁴³

⁴¹ *Trabzon Vilâyet Salnamesi (İl Yıllığı)*, 1305/1888, s. 128.

⁴² Albayrak, "1914 Yılında Trabzon Medreseleri ve Çaykara'da İlmi Hayat", s. 302-316.

⁴³ Birçok hadiseyi tanımlamak için yöremizde bir milat haline gelen Seller Senesi 1929 yılında gerçekleşen bir felaketin hikâyesidir. 6 Temmuz 1929'da başlayan ve 48 saat aralıksız devam eden şiddetli yağmur Çaykara'da Hadi Altı denen çarşığı tarihe karıştırmıştı. Çarşıda 55 dükkan sele karışmış, resmi rakamlara göre felakette çoğu Çaykara'dan toplam 146 kişi hayatını kaybetmiş ve Çaykara'dan devlet eliyle iskan serüveni bu felaketle başlamıştı. Felaket sonunda Erzincan'ın Çayırılı ve Tercan ilçeleri ile Maçka'ya felaketzedelerden devlet eliyle iskanlar gerçekleşmişti. Felaket, 6 Temmuz 1929 da meydana geldiği halde, basında bir hafta sonunda yer almaya başlıyordu. 15 Temmuz 1929 ve 16 Temmuz 1929 tarihli Milliyet Gazetesi haberi dünyaya şu cümlelerle duyurdu:

"15 Temmuz 1929 Pazartesi: "Rize, Sürmene, Of'taki feyezan felaketi çok korkunçtur. Birçok ev yıkılmıştır. Halkın çoğu korkudan dağlara çıkmıştır."

Gürcizâde, hem bu caminin imamlığını hem de medresenin müderrisliğini yapmıştı. Nitekim elimizdeki kayıtlar H. 1305 (R. 1304, M. 1888) ve 1306 yılı ile R. 1311 (H. 1313, M. 1895) yılında onun burada müderris olduğunu göstermektedir.

Onun adı H. 1305 (1888) tarihli Trabzon Vilayet Salnamesi sayfa 128’de Zeno Medresesi Müderrisi olarak kaydedilmiştir. O tarihte medresede 80 talebe bulunmaktadır. Bu rakam söz konusu medresenin tam teşekküllü medreselerden biri olduğuna da işarettir.

1306 yılında burada görevli olduğunu ise Kondulu Yusuf Şevki Efendi’nin arşivinde denk geldiğimiz 1306 tarihli çeşitli belgelerde onun adının “Zeno müderrisi Gürcizâde Ahmed Efendi” şeklinde kayıtlı olmasından öğrenmiş bulunuyoruz.

Gürcizâde’nin 1311 tarihinde Zeno Medresesi’nde görev yaptığını ise Yakupzâde Ali Efendi’ye gönderdiği bir pusulanın sonunda yer alan Müderris-i Zeno ibaresinden anlıyoruz. **Samri Medresesi (Ağaçseven-Of):** Samri Medrese’si, köydeki merkez cami civarında kurulmuş olup adı Osmanlı devlet kayıtlarında “Keler-i Ülyâ Medresesi” (Yukarı Keler Medresesi) olarak da geçmektedir. Nitekim H. 1305 (1888) tarihli Trabzon Vilayet Salnamesi’nde de bu isimle yer almış olup o tarihte burada 55 talebenin okuduğu anlaşılmaktadır.⁴⁴ Medrese ve talebe sayısının ülke genelinde çokça azaldığı 1330 (1914) tarihinde ise Samri Medresesi’nin 11 talebesi olduğu görülmektedir.⁴⁵

---

16 Temmuz 1929 Salı: “Sürmene, Rize dağlarından sürüklenen odunlardan adalar oldu ve İzmir vapuru büyük tehlike geçirdi.” “Felaket! Korkunç haberler geliyor. Denizi kaplayan tahta parçalarından vapurlar geçemedi. Rize civarında bir dağ yarıldı.”

Selden en fazla etkilenen yerlerin başında Hadi Altı, Günebakan (Zenozona), Akköse-Ulucami (Zeno), Yenice (Marladas), Tüfekçi (Arşela), Ormancık(Makıdanos), Dernekpazarı, Gülen (Visir) gelir. Bu felakette resmi kayıtlara göre Of, Çaykara, Sürmene ve Araklı’dan toplam146 kişi hayatını kaybetmiştir. Hayatını kaybedenlerin çoğu Çaykara’dandır. Çaykara o tarihte Of’a bağlı olduğu için Çaykara’dan vefat edenler Of hanesine yazılmıştır. (<https://www.caykaragazetesi.com/abdest-alinamayacak-dere-150-yasindaki-agaci-surukledi/>, Erişim Tarihi, 09.09.2016).

⁴⁴ *Trabzon Vilayet Salnamesi*, 1305/1888, s. 129.

⁴⁵ Albayrak, “1914 Yılında Trabzon Medreseleri ve Çaykara’da İlmî Hayat”, s. 302-316.

Gürcizâde'nin bu medresede görev yaptığını, Vardalı Şeyh Osman Niyazi Efendi'den almış olduğu icâzetnâmenin dış kapağında yazılı olan "Samri Müderrisi Gürcizâde Ahmed Efendi" ibaresinden öğrenmiş bulunuyoruz. Ancak icâzetnâmeye tarih düşülmediğinden buradaki görev yılını/yıllarını tam olarak tespit etme imkânına sahip olamadık.

Mavran Medresesi (Fındıkoba -Of): Gürcizâde Ahmed Efendi'nin müderrislik yaptığı yerlerden birisi de Mavran Medresesi'dir. Hangi tarihlerde, kaç yıl süreyle burada görev yaptığı kesin olmamakla birlikte eldeki bazı bilgilerden hareketle onun 1890'lı yılların hemen öncesinde burada tedris faaliyetinde bulunduğunu tahmin etmekteyiz. Şöyle ki, Mavran'lı Of eski müftülerinden merhum Hafız Yunus Sıktı Efendi Gürcizâde'nin talebesidir. Kendi beyanına göre 1290/1874 yılında doğmuş, köyündeki medresede bir müddet okuduktan sonra 1307/1891 tarihinde Çorum'a giderek orada tahsiline devam etmiştir. Hafızlığını da Of Medresesi'nde yapmıştır. Bu bilgiler bizzat kendisi tarafından kaleme alınan ve şu an Diyanet İşleri Başkanlığında bulunan Of Müftülüğü'nün arşivindeki hal tercemesinde kayıtlıdır.⁴⁶ Yunus Efendi'nin yaşı ve Gürcizâde'den kalma evrakın arasında yer alan bazı notlar dikkate alındığında 1294 ile 1305 (1878-1888) yılları arasında Gürcizâde'nin burada görev yapmış olabileceği ihtimali güçlenmektedir. 1305 yılında ise Zeno Medresesi'ne geçmiştir. Tahminlerimize göre Yunus Efendi, Gürcizâde köyde müderris iken ondan bir süre okumuş, daha sonra Of'a giderek hafızlığını ikmal etmiş, ardından da Çorum'a gitmiştir.

Osmanlı dönemi resmi kayıtlarına göre Mavran'da iki adet medrese vardı. Mavrand-ı Ulya (Yukarı) ve Mavrand-ı Süfla (Aşağı) Medresesi. 1914 yılında Mavrand-ı Ulya Medresesi'nde 29 talebe mevcut olup müderrisliğini Gürcizâde'nin talebesi Yunus Efendi yapmaktaydı. Aynı yıl Mavrand-ı Süfla Medresesi'nde 14

---

⁴⁶ Hacımüftüoğlu, Nasrullah, "Of-Çaykara Müftüleri", *Trabzon ve Çevresi Uluslararası Tarih-Dil-Edebiyat Sempozyumunu Bildirileri*, Hazırlayanlar: Arslan, Mithat Kerim- Coşar, Mevhibe- Öksüz, Hikmet, Trabzon Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları, Trabzon, 2001, c. I, s. 441-486.

talebenin tahsil yaptığı görülmektedir.⁴⁷ Gürcizâde'nin görev yaptığı medrese Mavrand-ı Ulya Medresesi'dir. Burada görevli iken kendi köyünden çok sayıda talebenin de gelip bu medresede okuduğu nakledilmektedir.

F. Kütüphanesi

Oflu müderrisler, gerçekten çok zor bir coğrafyada, kısıtlı imkânlarına rağmen özel gayretlerinin neticesinde çok önemli şahsi kütüphaneleri oluşturmuşlardı. Bu kütüphanelerde nadir bulunan kitap örnekleri ve el yazmaları bulunduğu gibi yine şahsi gayretlerle oluşturulmuş özel arşivlerde cami, tekke ve medrese gibi dinî kuruluşların faaliyetleri neticesinde teşekkül eden önemli belgeler, ait olduğu devrin örf ve adetlerini, sosyal yapısını, müesseselerini ve bunlar arasındaki münasebetleri ortaya koyan bazı kıymetli dokümanlar yer almaktaydı. Ancak bu değerli kültür hazineleri ne yazık ki gereği gibi muhafaza edilememiştir. Pek çok nadide kitabı bünyesinde barındıran çok sayıda şahsi kitaplık, savaş, yangın, göç, ilgisizlik ve benzeri sebeplerle elden çıkmış, yok olmuş, ya da yöre dışına çıkarılmıştır.⁴⁸

Gürcizâde'nin kütüphanesinin akıbeti de aynı olmuştur. Zira aile büyüklerinin anlattığına göre, Gürcizâde'nin günümüze kadar ulaşabilen taş-ahşap evinin bir odasının her tarafında raflar vardı ve o raflar kitaplarla doluydu. Yani burası onun kütüphanesiydi. Ancak ailede o kitapları doğru düzgün okuyup anlayabilecek kimseler kalmadığı için dönemin hocaları ve talebeleri her ziyarete geldiklerinde o kitaplardan seçip almışlar. Çoğunu da Gürcizâde'nin talebesi ve köylüsü olan Abdurrahman Efendi almış, ancak onun da evi yanınca bu kıymetli eserler yok olmuştur.

Anlaşıldığına göre onun en önemli kitapları evinden seçilip alınmış, daha sonra da yangın ve benzeri nedenlerle zayi olmuştur. Ancak bazı kitapları değişik kanallarla günümüze kadar ulaşmıştır. Nitekim bu çalışma sayesinde dil, edebiyat, tarih, coğrafya ve çeşitli İslâmî ilimlerle alakalı 60 kadar kıymetli kitabına ve bunların

---

⁴⁷ Albayrak, "1914 Yılında Trabzon Medreseleri ve Çaykara'da İlmî Hayat", s. 302-316.

⁴⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz, Gür, "Eski Of Bölgesi Müderrislerinin Şahsi Kütüphaneleri", s. 629-640.

içerisinde yer alan çok sayıda evraka ulaşılmıştır. Bunların bir kısmı Gürcizâde'nin torunlarından merhum Hafız Abdurrahman Gür tarafından önce Bayburt'a götürülmüş, daha sonra buradan Bafra'nın Elifli köyüne nakledilmiştir. Bir kısmı da Zeno'daki varisleri tarafından ahşap bir sandık içerisinde muhafaza altına alınmıştır. Ancak vefatından sonra bakımsız kalan kitaplar rutubet ve kurtlanma neticesinde ciddi manada zarar görmüştür. Birkaç kitabı ve ilmi icâzetnâmesi de Bafra'daki yakınlarının elindedir.

Gürcizâde'nin kütüphanesini araştırırken en çok merak ettiğimiz şey bizzat kendisinin kitap telif edip etmediği hususuydu. Gerçi o dönemlerde yöredeki müderrisler kitap yazmaktan ziyade talebe yetiştirmekle meşgul oluyorlardı. Ancak az da olsa bazı telif eserlere rastlanabiliyordu. Şimdilik onun telif etmiş olduğu herhangi bir esere ulaşamamış olsa da Halil İbrahim Şahin'in anlattığı şu olay onun da telif eserinin olduğuna işaret etmektedir:

“Talebelik yıllarımızda rahmetli Hacı Mehmet'in elinde orta boy kalınca bir defter gördüm. Arapça olarak kaleme alınmıştı. Ne olduğunu sordum. Gürcizâde'nin çalışması olduğunu söyledi. Tabi o dönemde talebeliğe yeni başlamışız. Bu tür çalışmaların kıymetini bilemiyoruz. Aradan yaklaşık 20 yıl geçtikten sonra H. Mehmet'e öğrenciyken gördüğüm o eserin nerede olduğunu sordum. O da kendisinin de onu aradığını ancak bir türlü bulamadığını söyledi.”⁴⁹

Bu eser zayi olmuş olabileceği gibi bir yerlerde gün yüzüne çıkartılmayı bekliyor da olabilir. Her ne kadar Gürcizâde'nin kendi yazdığı derli toplu bir eseri şimdilik elimizde mevcut değilse de onun tarafından tutulan bazı not kağıtları ile birkaç sayfalık bir iki risale elimizdedir.

Gürcizâde'nin, bir kısmının üzerinde adı, “Bu kitap Zeno karyesinden Gürcizâde Ahmed Efendi'nindir”, “Bu kitap Gürcizâde Ahmed Efendi'ye aittir” şeklinde yazılı olduğu için ona aidiyeti kesin olmakla birlikte diğerlerinin de birçok işareten dolayı kendisine ait olduğu kuvvetle muhtemel olan şu ana kadar ulaşabildiğimiz kitaplarını kaba bir tasnifle şöyle sıralamak

---

⁴⁹ Halil İbrahim Şahin hoca ile 20.07.2016 tarihinde yapılan mülakat.

mümkündür. Arapça (dilbilim), Arap ve Fars Edebiyatı, Batı Edebiyatı, mantık, akaid, tecvit-kıraat, fıkıh. Bir kısmı risalelerden oluşan 58 kitabın listesi şöyledir:

Mantık: *Tasavvurât ve Tasdîkât, Hâşiyetü's-Seyyid ale't-Tasavvurât* (Seyyid Şerif Cürcânî'nin Mahmut b. Muhammed er-Râzî'nin Tasavvurât ve Tasdîkât adlı eserine şerhidir, 1286), *Mîzânü'l-İntizâm* (Şerh-u Tasavvurât ve Tasdîkât, Ahmed Sıdkı Bursevî, Matbaa-i Âmire, 1305, 318 s.), *Hâşiyeye-i Tasavvurât li-Müftizâde* (es-Seyyid Muhammed el-Erzincanî elmeşhur bi Müftizâde, Âmire Matbaası, 1276, 470 s.), *Şemsiyye Risalesi* (Ömer Kâtip el-Kazvîni, 1296), *Risale-i Şemsiyye-i Cedide* (1301), *Abdulvahhab ale'l-Velediyye* (Seyyid Abdulvahhab el-Âmidî, Matbaa-i Âmire, 1288, 131 s.), *Hâşiyeye-i Durru'n-Nâcî, ed-Durru'n-Nâcî alâ Metni İsağocî* (Seyyid Ömer b. Sâlih Tokadî, Muhammed Es'ad matbaası, 1298, 127 s.).

Fıkıh: *Mecmau'l-Enhur fi Şerh-i Multeka'l-Ebhur* (Muhammed b. Süleyman (Damad Efendi), 1276, 951 s.), *Feraiz Şerhi* (Muhammed Hamdi, Mahmut Bey Matbaası, 1319), *Haleb-i Sağir* (İbrahim Halebi, 1281, 300 s.), *İlmihal* (İlk sayfaları eksik olduğu için kime ait olduğu tespit edilemedi, 250s.), *İlmihal* (Küçük bir risale), *Elli Dört Farz* (Başı ve sonu eksik), *İlmihal* (Osmanlıca, 50 s.), *Mızraklı İlmihal* (Matbaa-i Osmaniye, 1306, 122 s. Kenarında Namazın Şartları, *Sufiye Risalesi* gibi ilaveler var), *Mızraklı İlmihal* (*Miftahu'l-Cenne*, Matbaa-i Osmaniye, 1306, 123 s., Osmanlı İlmihal geleneğinin ilkleri arasındadır), *İlmihal* (Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın *Akaid Manzumesi* ve İshak Efendi'nin *Manzume'si* de eserdedir), *Tercüme-i Şuruti's-Salat*, 1266, kenarda Osmanlıca tercümesi).

Arapça: *İzhâr* (Birgivi), *Mu'ribu'l-İzhâr* (Zeyni Zâde, Matbaa-i Âmire, 1302, 256 s., Birgivi'nin *İzhâr* adlı eserini şerh etmiş), *Mu'rab-ı Kâfiye* (Zeyni Zâde, 1269), *Ruh el-Şuruh*, İbrahim Nureddin (Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın *Maksud'* a yapmış olduğu Arapça bir şerh, 1273), *İzzi Şerhi* (Sa'düddîn et-Teftâzânî, Hacı Muharrem Efendi Tabhanesi, 1281, Zencanî'nin *İzzi* adlı eserine yazılmış şerh), *Merâhi'l Ervah* (Ahmed b. Ali b. Mes'ud, 1317, Hasan Şevki b. Osman el-Vehbî'nin sarf ile ilgili eseri ilaveli, 240 s.), *Netayicü'l-Efkar Şerh'u İzhâri'l-Esrar* (Mustafa b. Hamza, 1266, 208 s., Nahiv İlmine dair İmam-ı Birgivi tarafından telif edilen

İzhârü'l-Esrar adlı eserin Mustafa bin Hamza tarafından *Netâyicü'l-Efkâr* adıyla yapılmış şerhidir), *Mustagni's-Şurûh ale'l-Emsile* (Dersaadet, hâmişinde *Emsile*'nin başka bir şerhi var), *Emsile* (Osmanlıca küçük bir sarf risalesi), *Sarf* (Osmanlıca Küçük bir sarf risalesi).

Edebiyat: Osmanlıca-Farsça beyitlerden oluşan hacimli bir yazma (İlk sayfeleri aşındığı için adı tespit edilemedi), *Mektup Risalesi* (Değişik kategorilerle ilgili 1200'lü yıllarda yazılmış mektup örneklerinin bulunduğu bir yazma), Arap Edebiyatı'na dair Arapça bir eser (Muhammed el-Vasfî, Seyyid Ali Rıza Matbaası, 1274, 192 s. ilk sahife eksik), *Muntehâbât-ı Lugat-ı Osmaniyye* (J.W.Redhouse, Karahisârî Ali Efendi Matbaası), *Bir Tabanca Darbesi* (Jul Mari, mütercim Mehmet Talat, Tarik Matbaası, İstanbul 1307, 134 s.), *Miss Marry Yahut Mürebbiye* (Ujuns, mütercim Halil Edip, Mahmut Bey Matbaası, İstanbul 1306, 226 s.).

Kıraat-Tecvîd: *Karabaş Tecvîdi*, *Nazmu'l-Ehemm fî İlmi'l-Edâ* (Diyarbakırlı Şeyh Muhammed, 1275 Osmanlıca, 20 s.), *Karabaş Tecvîdi* (Muhammed Hamid, Ahmed Kâmil Matbaası, 1323), *el-Verdü'l-Müfîd fî Şerh-i Tecvîd* (Şeyhzâde Muhammed Esed el-Hüseynî, 1313 tarihli ruhsatname ile basıldı, 1313, 46 s.)

Akaid-Kelam: *Şerh-u Şerhi'l-Akaid* (Ramazan Efendi, Matbaa-i Âmire, 1289, Teftâzânî'nin şerhine yapılmış bir şerhtir), *Hâşiyet'ü Kestelli ala Şerhi'l-Akaid+Hâşiyet'ü Behşetî ale'l-Hayalî* (Âmire Matbaası, 1308, Teftâzânî'nin Ömer en-Nesefî'nin akaid metnine yazdığı şerhtir. *Kestelli Hâşiyesi* ile birlikte basılmıştır. 2. Bölümde yine *Teftâzânî Hâşiyesi*'ne yazılan *Hayalî'nin Hâşiyesi*'ne Behşetî'nin yazdığı şerh mevcut.

Diğer: *Hadikatü'l-Hutaba* (Eski Alay Müftüsü Muhammed Şakir, 160s., Fatih kürsüsünden verdiği 77 hutbeyi içerir), *Mecâlis-i Sinaniyye-i Kebira* (Eşşeyh Hasan b. Ümmi Sinan, 1290, Ümmü Sinan hazretlerinin meclis sohbetlerini havidir), *Dua Mecmuası* (Arapça dört farklı dua kitabından müteşekkil), *Dua Mecmuası* (Küçük bir risale), *Rüya Tabiri* (Vezirhane-i Emniyet Matbaası, 1331), *Eyyühel Veled* (İmam Gazali), *Serencam/Veyssel Karani* (1324, Nazım türünde yazılmış bir eser, Veyssel Karani kenarda), *Meşk* (Osmanlı Tarihî, Bu risalede kuruluşundan itibaren 31 Osmanlı padişahı kısaca anlatılır), *Ebu Eyyub el-Ensarî* (Dersaadet, 1316,

Osmanlıca bir risale), *Şerh'i Vasiyyet Name* (Dersaadet, 1314), *Osmanlı Tarihî* (Namık Kemal, İstanbul, 1326, 192 s.), *Coğrafya-i Umumî* (Ahmed Cemal Mekteb-i Fünun Matbaası, 1307, 206s., ders kitabı, yer yer Lâtince kelimeler de var), *Melceü't-Tabbahîn* (Aşçıların sığınağı), Mehmet Kâmil, 1266, 120s.

Bu listede önemli eserler olmakla birlikte o dönem medreselerde okutulan temel kaynakların büyük bir kısmının yer almadığı görülüyor. Bunun nedeni kütüphanesindeki kitapların seçilip alınmış olmasıdır. Listesini vermiş olduğumuz kitaplar da şu anda farklı kişilerdedir.

Gürcizâde'nin ve dönemin âlimlerinin kitap takibi ve alışverişi noktasında bir fikir verebileceği düşüncesiyle bir kağıt parçası üzerine not aldığı şu bilgileri de zikretmek istiyoruz.

Defter oldur ki Gürcioğlu Ahmed Efendi'nin yedinde emanet olan kitapları beyan eder.

- Şahinaoğlu Molla Tufan'ın bir *Dürrü'n-Nâcî, Kâfiye-i Mu'rab* ve *İzhâr Mu'rabı*.
- Hacıismailoğlu Hacı Ali ve İsmail'in bir *Mülteka* Dimaoğlu Ömer'in yedinde emanet verilmiştir.
- Dimaoğlu Cafer Efendi'nin, *Muharrem*, cild-i evvel ve cild-i sani, *Me'anî, Envâr-ı 'Aşıkîn*. Yalnız iki altın Molladan (muhtemelen oğlu Molla Muhammed) almışlar. O kitaplar altınların yerine dursunlar demiştir.
- Küçükömeroğlu Hafız Numan, *Dürrü'l-Muhtâr* cild-i hâmis.
- Semercioğlu Hafızın *Amentü Şerhi*.
- Anosolu Hüseyin Efendi'nin bir *İsmail Hakkı* ve bir küçük risale ve Ahmed Efendi'nin Hüseyin Efendi yedinde emanet *Fenâri şerhi Şevki* vardır. (Şevki'nin Fenari'ye yaptığı şerh, mantık).

Kitaplarına Düştüğü Bazı Notlar: Müderrislerin kitaplarını, muhtevalarının yanı sıra değerli kılan bir husus da kitapların üzerinde bulunan çeşitli kayıtlar ve içlerindeki notlardır. Bu notlar daha ziyade müderrisler tarafından medreselerde okutulan kaynak kitaplarda yer alır. Zira yıllarca görev yapan bir müderris aynı kitabı defalarca mütalaa eder ve talebelerine okuturdu. Her seferinde gerekli gördüğü yerlere açıklama kabilinden bazı notlar düşerdi. Bir manada onun okuttuğu bu kitap ilgili eserin şerh ya da haşiyesi gibi olurdu. Bu tür başucu kitapların iç kapaklarına da (muhafaza sayfası) genellikle önemli bazı tarihî hadiseler kaydedilirdi. Gürcizâde'nin asıl kaynak kitaplarının çoğunun günümüze ulaşmamış olması bu konuda bizim için büyük bir kayıp olmuştur. Ancak ulaşılabilen kitaplarda yer alan bazı kayıtları aktarmak istiyoruz.

Mecme'ul Enhur fi Şerh-i Mülteka'l-Ebhur adlı kitabının dış ve iç kapak yazıları: Gürcizâde'nin elimize geçen kitaplarında genellikle "Bu kitap Gürcizâde Ahmed Efendi'nindir." şeklinde bir kayıtla karşılaşırız. Bu kitabın dış kapağında da "Bu kitap Gürcizâde Ahmed Efendi'nindir." kaydı mevcuttur. İç kapakta ise "sahibü'l-kitap el-fakiru'l-muhtac ila Rabbihî'l-muğni Gürcizâde Ahmed b. Mustafa" şeklinde bir ifade var. Yine iç kapakta emanet verdiği bazı kitapların adlarının şu şekilde kayıtlı olduğunu görüyoruz: "*Haşiyeye-i Akaid* kitabı Mavran'lı Mollatufanoğlu Hafız Yunus'a⁵⁰ emanet verilmiştir. Tarih 1314. *Amentü Şerhi* Bilaloğlu Harun Efendi'ye⁵¹ emanet. Tarih 1315."

Gürcizâde'nin vefatından sonra ise muhafaza sayfasına şu tarihler kaydedilmiştir: "Merhum Hacı Efendi'nin (Gürcizâde) vefatı 4 Teşrinisâni 1324 Salı gecesi." (Bu tarih, 22 Şevval Salı 1326 H., 17 Kasım 1908 miladiye tekabül etmektedir). "Merhume validemin vefatı 14 Nisan 1346 (1930)." "Pazartesi geç (ya da gece) kabre koyuldu." Burada sözü edilen kişi Gürcizâde'nin hanımı Funduka'dır. Devamında, "tahriri (yazan) Mustafa Hilmi" diye bir kayıt düşülmüş. Bu kişi Molla Mustafa olmalıdır. Zira o Gürcizâde'nin yeğeni (abisinin oğlu), Funduka'nın ise oğludur. Sayfanın alt tarafında silik bir yazıyla, "Mustafa Efendi'nin vefatı 4

⁵⁰ Gürcizâde'nin talebesi ve Of eski müftüsü.

⁵¹ Gürcizâde'nin talebesi.

Eylül 1346 (1930)” şeklinde bir kayıt bulunmaktadır. Buradan anlaşıldığına göre Molla Mustafa, annesinin vefat tarihini kayda geçirdikten kısa bir süre sonra dâr-ı bekâyâ hicret etmiştir. Onun vefat tarihini de yakınlarından bir başkası bu sayfaya not etmiştir.

Yine aynı kitabın muhafaza sayfasına, dönemin önemli geçim kaynaklarından olan arıcılıkla ilgili çok güzel fıkhi hükümlerin Arapça olarak not edildiği görülmektedir. Bu notu Arapça’dan Türkçe’ye çevirerek aktarıyoruz:

“Kovandan⁵² çıktığı sabit olduğu takdirde, kovandan çıkan oğul kovan sahibinindir. Arı, sahibinin kovanından, başka birinin kovanına göç etse malik olanındır, zira bu, av gibi değerlendirilmez. Aynı şekilde arının yavrusu kovandan çıkıp başka birinin kovanına girse ya da uçup başkasının ağacına konsa o kişi de onu alsa yine malik olanındır. Çünkü bu da av gibi değildir. Bir kimse, sahibini bilmediği uçan bir arı görse, onu takip edip alsa, o arı alan kişisindedir. Zira bu, av gibidir. Aynı şekilde ağacın üzerinde arı görse, sahibi de belli değilse o arı alan kişisindedir. Ancak bir kimse arı konsun diye, arısının evinin yanına ağaç dikse, arı da gelip o ağaca konsa, arıyı başkası gelip alsa, o arı ağaç sahibinindir. Bir kimse başka birinin mülkünde ağacın dalında duran arılarla karşılaşsa, arıların sahibini de bilmese o arılar bulanındır. Ancak arılar ağacın kovuğuna girse ve orayı kendilerine ev edinseler o takdirde arılar ağaç sahibinindir. Bir kimse, arılar gelip içerisine girsin diye bir yere kovan koysa, başka bir kimse de o kovanın yanına arılar konsun diye ağaç dikse, arılar da gelip ilk olarak ağacın üzerine konsa, sonra oradan ayrılıp kovanın içine girse, o arılar kovan sahibinindir.”

Gürcizâde’nin eserleri arasında özellikle mantıkla ilgili çok sayıda not kağıdına rastlandığı gibi mantıkla alakalı kitapların kenarları da açıklama kabilinden notlarla doludur. Bu durum onun mantık ilmine önem verdiğiine işaret etmektedir. Nitekim onun bu yönünün çok güçlü olduğuna dair rivayetler de mevcuttur.

Aslında onun akli ilimlere olan düşkünlüğü dönemin eğitim programı ile de yakından ilgilidir. Zira medrese tedrisatı gözden geçirildiğinde dinî ilimlerin yanında aklî ilimlere de aynı

---

⁵² Kovan, arıcılıkta balarısı kolonilerinin beslenmesi ve bakımı için kullanılan arı yuvasıdır.

derecede önem verildiği görülecektir. Aklî ilimlerden sayılan mantık ve felsefe dersleri Osmanlı'da İslâm düşüncesinin devamı şeklinde gelişme göstererek, düşüncenin canlılığı için hizmet etmişlerdir. Bu bakımdan mantık derslerinin bütün medrese eğitimi için hazırlayıcı bir unsur, felsefe derslerinin de hakikati anlama yolunda diğer düşüncelerin de olgunlaşmasında etkin bir faktör olduğu söylenebilir.⁵³

Gürcizâde Ahmed Efendi'nin bazı kağıtların üzerine not ettiği değişik konularla ilgili hadisi şeriflere de denk geldik. Bu kağıtlardan birinin üzerine yazdığı ve Arapça olarak şerh ettiği bir hadisi zikretmek istiyoruz.

Ebû Rukayye Temîm İbni Evs ed-Darî'den (r.a.) rivayet edildiğine göre, Nebî (a.s.) şöyle buyurdu: "Din nasihattir". Biz kendisine: Kimin için nasihattir? dedik. Peygamber Efendimiz: "Allah, Kitabı, Resulü, müminlerin yöneticileri ve tüm Müslümanlar için nasihattir" buyurdu."⁵⁴

Gürcizâde bu hadisi şerifi yazdıktan sonra şu açıklamalarda bulunmuştur: "Nasihat vaciptir. Başkası için hayır istemek manasına gelir. Zıddı hasettir. Hadiste geçen Allah için nasihatın manası; Allah'ın varlığına, birliğine inanmak, O'nu kemal sıfatların tamamıyla vafetmek ve her türlü noksanlıktan tenzih etmektir. Kitap için nasihat; onun hükümlerini anlayabilmek için gayret göstermek, içerisinde bulunan şeylerle amel etmek ve harflerinin hakkını vererek onu okumaktır. Peygamber için nasihat; getirdiği her şeye iman etmek ve sünnetini yaymaktır. Müslümanların idarecileri için nasihat; hak olan işlerinde onlara yardımcı olmak, gafil oldukları hususları onlara bildirmek, onlarla beraber cihad etmek ve zekatı onlara teslim etmektir. Bütün insanlar için nasihat; onları irşad edebilmek için yoğun bir gayret sarf etmek, onları eğitmek, himaye etmek, sefih olanları edeplendirmek, düşmanlıklara ve tefrikaya son vermek, grupları bir araya toplamak ve fesada bulaşanları ıslah etmektir."⁵⁵

⁵³ Pattabanoğlu, Fatma Zehra, "Medreselerde Okutulan Mantık ve Felsefe Derslerinin Osmanlı Düşüncesindeki Yeri ve Önemi", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Isparta, 2014, sy. 32, s. 23-50.

⁵⁴ Müslim, İman, 95.

⁵⁵ Gür, *Osmanlı Dönemi Of Ulemasından Zenolu Müderris Gürcizâde Ahmed Efendi*, s. 149.

Sonuç

Gürcizâde Ahmed Efendi Trabzon'un Of yöresinde ilim, irfan ve kültür seviyesinin yüksek olduğu bir dönemde yaşayan Osmanlı'nın son dönem alimlerindedir. Bölgedeki medreselerde eğitim görmüştür. Müderrislik payesini aldıktan sonra tespit edebildiğimiz kadarıyla yöredeki dört farklı medresede uzun yıllar görev yapmış hatta evine döndükten sonra bile tedris faaliyetlerini sürdürmüştür. Ahmed Ziyauddin Gümüşhanevî'nin halifelerinden Osman Niyazi Efendi ve Yusuf Şevki Efendi'ye intisab ederek Nakşibendi Tarikatı'na girmiştir. Dolayısıyla ilmi faaliyetlerinin yanı sıra irşad hizmetlerinde de bulunmuştur. Yukarıda, hayat hikayesine dair, yakınlarından ve günümüze intikal eden evrakından istifadeyle sunulan malumatlardan anlaşıldığına göre o, mesleki ehliyeti, ilmî dehası, güçlü hafızası, üstün muhakeme yeteneği ve kaynaklara vukufiyeti ile temayüz etmiş, yetiştirdiği talebeler sayesinde İslâmî ilimlerin gelecek nesillere aktarılmasına vesile olmuş, yörede dinî hayatın canlı tutulmasına ve İslâm'ın güzelliklerinin gönüllere yerleşmesine katkı sağlamış ilim adamlarından biridir.

Kaynakça

- Akpınar, Cemil, "İcâzet", *DİA*, İstanbul, 2000, c. XXI, s. 393-400.
- Albayrak, Haşim, *Oflu Hoca Kavramını Oluşturan Din Adamları*, Sahaflar Kitap Sarayı, İstanbul, 2008.
- Albayrak, Sadık, "1914 Yılında Trabzon Medreseleri ve Çaykara'da İlmî Hayat", *Çaykara'nın Manevî ve Kültürel Değerleri Sempozyumu-1 Bildiriler Kitabı*, Eser Ofset, Trabzon, 2002, s. 302-316.
- Atay, Hüseyin, *Osmanlılarda Yüksek Din Eğitimi Medrese Programları-İcâzetnâmeler-İslahat Hareketleri*, Dergâh Yayınları, İstanbul, ty.
- Dağıstani, Ömer Ziyaüddin, *Tasavvuf ve Tarikatlarla İlgili Fetvalar*, Çeviren: Gündüz, İrfan - Çiçek, Yakup, Seha Neşriyat, İstanbul, 1992.
- Fettahoğlu, Selahattin, "Gümüşhanevî Dergâhında İcâzetnâme Geleneği", *I. Uluslararası Ahmed Ziyâüddin Gümüşhanevî Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Gümüşhane Üniversitesi Yayınları, 2014, s. 885-892.
- Günaydın, Mehmet, "Of Medreselerinin Tarihi Fonksiyonelliğine Bakış", *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Kahramanmaraş, 2008, sy. 12, s. 101-136.
- Gür, Süleyman, *Osmanlı Dönemi Of Ulemasından Zenolu Müderris Gürcizâde Ahmed Efendi ve Evrâk-ı Metrûkesi*, Hayat Akademi, Ankara, 2016.

- Gür, Süleyman, "Eski Of Bölgesi Müderrislerinin Şahsi Kütüphaneleri", *I. Uluslararası Geçmişten Günümüze Trabzon'da Dini Hayat Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Değişim Yayınları, İstanbul, 2016, c. I, s. 629-640.
- Hacımüftüoğlu, Nasrullah, "Of'lu Hoca Efendi İsmi Markalaştıran Âlimler", *I. Uluslararası Geçmişten Günümüze Trabzon'da Dini Hayat Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Değişim Yayınları, İstanbul, 2016, c. I, s. 27-58.
- Hacımüftüoğlu, Nasrullah, "Of-Çaykara Müftüleri", *Trabzon ve Çevresi Uluslararası Tarih-Dil-Edebiyat Sempozyumu Bildirileri*, Hazırlayanlar: Arslan, Mithat Kerim- Coşar, Mevhibe- Öksüz, Hikmet, Trabzon Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları, Trabzon, 2001, c. I, s. 441-486.
- Hacımüftüoğlu, Nasrullah, "Varda'da Halvete Giren Çaykara Uleması", *Çaykara'nın Manevi ve Kültürel Değerleri Sempozyumu-1 Bildiriler Kitabı*, Eser Ofset, Trabzon, 2002, s. 281-291.
- Kara, İsmail, *Gümüshenevî Halifelerinden Şeyh Osman Niyazi Efendi ve Güneyce-Rize'deki Tekkesi*, Dergâh Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul 2009.
- Kutluoğlu, Mehmet Yahya, *Topal Hoca (Hacı Lekur)*, Dernekpazarı Köyleri Kültür ve Dayanışma Vakfı Yayını, İstanbul, 2004.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. Haccac el-Kuşeyri en-Nisâbüri, *Sahihu Müslim*, İstanbul, 1981.
- Öngören, Reşat, "Hatm-i Hâcegân", *DİA*, İstanbul, 1997, c. XVI, s. 476-477.
- Pattabanoğlu, Fatma Zehra, "Medreselerde Okutulan Mantık ve Felsefe Derslerinin Osmanlı Düşüncesindeki Yeri ve Önemi", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Isparta, 2014, sy. 32, s. 23-50.
- Soysaldı, İhsan, "Halvet Kavramı Üzerine Bir Değerlendirme", *İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Ankara, 2007, sy. 19, s. 235-243.
- Trabzon Vilayet Salnamesi*, 1286/1869.
- Trabzon Vilayet Salnamesi*, 1305/1888.
- Uzun, Mustafa, "Firdevs", *DİA*, İstanbul, 1996, c. XIII, s. 124-125.
- Yavuz, Sâlih Sabri, "Mapsinolu Ahmed Efendi (1861-1958) ve Dinî Hayat Açısından Değerlendirilmesi", *I. Uluslararası Geçmişten Günümüze Trabzon'da Dini Hayat Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Değişim Yayınları, İstanbul, 2016, c. I, s. 161-166.
- Yıldız, Kemal, "1700 ve 1800'lü Yıllarda Çaykara'nın İlmi ve Kültürel Atmosferini Gösteren Bir Örnek (Çaykaralı Numanzâdeler)", *Çaykara'nın Manevi ve Kültürel Değerleri Sempozyumu-1 Bildiriler Kitabı*, Eser Ofset, Trabzon, 2002, s. 457-67.
- Yücer, Hür Mahmut, "Of'lu Yusuf Şevki Efendi ve Doğu Karadeniz Bölgesindeki Tesirleri", *I. Uluslararası Geçmişten Günümüze Trabzon'da Dini Hayat Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Değişim Yayınları, İstanbul, 2016, c. I, s. 103-118.

Son Dönem Osmanlı Ulemasından Gürcizâde Ahmed Efendi (1843-1908)

<http://www.dernekpazari.gov.tr/yerel-kuruluslar/koyler/akkose-koyu/>,
(Erişim Tarihi: 08.09.2016.)

<https://www.caykaragazetesi.com/abdest-alinamayacak-dere-150-yasindaki-agaci-surukledi/>, (Erişim Tarihi: 09.09.2016)